

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 36
Ekim 2020

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

MEKKE'DE BİR OSMANLI FAKİHİ: YAZMA NÜSHALARA GÖRE PİRİZÂDE İBRAHİM'İN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ*

Dr. Necmettin AZAK**

Özet: Pirizâde İbrahim XVII. yüzyılda Mekke'de yaşamış ve orada müftülük görevini ifa etmiş velût bir fakihdir. O, fıkıh ilmindeki yetkinliği ve telif ettiği yüzü aşkın eseriyle dönemin önde gelen âlimleri tarafından övgüye mazhar olmuş, Mısırlı Hanefî âlimlerin verdikleri icazetlerle ve şeyhülislam başta olmak üzere pek çok fakihin eserlerine yazdıkları takrîzlerle Hanefî fakihleri arasında tebarüz etmiştir. Ömrünü tedris ve telif adayan Pirizâde, bir taraftan ilmî geleneği devam ettirerek fikhî eserlere şerh ve haşiyeler yazmış, diğer taraftan öteden beri tartışılabilen ilmî konularda yazdığı risalelerle müslümanların sorunlarına kayıtsız kalmayarak güncel dinî konularda çözümler üretmiş, ilmin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, onun hayatı ve eserlerine dair bilgilerin matbu eserlerde az bulunması, yazma nüshaların izini sürmeyi gerekli kılmıştır. Bu çalışmamızda Pirizâde'nin hayatını, hocalarını, ilmî yetkinliğini, icazetlerini, kitap ve risalelerini, onun telif ettiği eserlerin yazma nüshalarından istifade ederek bibliyografik bir değerlendirme yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Pirizade İbrahim, yazma nüshalar, fıkıh, bibliyografya, Mekke.

An Ottoman Fiqh Scholar in Mecca: the Life, Personality and Works of Pirizadah Ibrahim According to Manuscript Copies

Abstract: Pirizadah Ibrahim who lived in Mecca in the seventeenth century and served there as mufti for many years is a fiqh scholar with many works. He was praised by the leading scholars of the period with his competence in fiqh science and works that he wrote on over hundred subjects. He is praise by the leading scholars of the period with his competence in fiqh science and works that he wrote on over hundred subjects. In addition, her reputation is increase among scholars of Hanafi for the scientific authorization (icazah) given to him by the Egyptian Hanafi scholars and the appreciations that many fiqh scholars wrote to his books, especially the sheikhulislam of the period. Pirizadah, who devoted his life to teaching and writing in the islamic sciences, on the one hand, continued the scientific tradition and wrote commentary (sharh) and gloss (hashiyya) on the fiqh works, on the other hand, he did not remain indifferent to the problems of the Muslims with his treatises on scientific subjects that have been discussed for a long time, and he contributed to the development of Islamic sciences. However, the lack of information about his life and works in the published books is made it necessary to follow the manuscript copies. In this study, we will try to reveal Pirizadah's life, his teachers, his scientific competence, his icazahs and works by making use of the manuscripts he wrote.

Keywords: Pirizadah Ibrahim, manuscript copies, fiqh, bibliography, Mecca.

* Bu çalışma Prof. Dr. Abdullah Kahraman danışmanlığında 22.09.2019 tarihinde tamamladığımız *Pirizâde'nin 'Umdetü Zevi'l-Basâir li-Halli Mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlîli* başlıklı doktora tezi esas alınıp geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Yazma Eser Uzmanı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, necmettinazak@yek.gov.tr

GİRİŞ

XI./XVII. yüzyılda Mekke'de yaşayıp orada vefat etmiş olan Pîrîzâde İbrahim, yaşadığı dönemde yazmış olduğu eserleriyle âlimlerin övgüsüne mazhar olmuş, risalelerine yapılan takrîzlerle fakihler arasında şöhreti artmış, yüzü aşkın risâleleriyle toplumun sorunlarına çözümler üretmeye çalışmış bir fakihtir. Eserleri kendi döneminde kabul gördüğü gibi sonraki asırlarda da etkisini sürdürmüştü ve pekçok Hanefî alimleri tarafından referans kaynağı olarak kabul edilmiştir. Onun hakkında biyografi/bibliyografya kaynaklarında bilgilerin az olması, mevcut bilgilerin ise genelde Muhibbî'nin *Hulâsatü'l-eser* adlı eserine dayandırılması, yeni bilgi kaynaklarını tespit etmeyi gerekli kılmaktadır. Bundan dolayı matbu eserlerde sınırlı olan bilgileri artırmanın bir yolu da yazma eserlere müracaat etmektir. Nitekim yazma eserlerinin zahriye, dibace, ferağ kayıtları, derkenarlarındaki kıvrıntı bilgilerin nice eksik bilgileri tamamladığı, nice çözülmesi gereken problemleri açığa çıkardığı bilinmektedir. Ayrıca bazı yazma nüshaların başında yahut sonunda, nadir de olsa, yer alan "terceme-i müellif" kısımları, müellifin hayatı ve eserleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Pîrîzâde İbrahim'in biyografisine dair matbu eserlerde verilen bilgileri bir adım ileriye götürmek için onun yazma eserlerinin nüshalarına ulaşmaya çalıştık ve tespit edebildiğimiz nüshaları üzerinden bu çalışmayı sürdürdük. Nitekim, makalemizi hazırlarken zeminine Pîrîzâde'nin *Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir* adlı eserinin yazma nüshasının¹ 320a-322b varakları arasında yer alan "terceme-i müellif" kısmındaki bilgileri yerleştirip etrafını biyografi/bibliyografya eserlerinde yer alan bilgilerle çevreledik. Sonra müellifin eserlerini tespit için başta bibliyografya, matbu yazma katalog ve fihristleriyle birlikte online hizmet sunan dijital kütüphanelerden istifade ettik. Pîrîzâde'nin eserlerini kitap ve risaleler başlıkları altında bir araya getirip risalelerini fikhin konularına göre tasnif etmeye gayret ettik. Ulaşabildiğimiz yazma nüshaları mümkün mertebe özetlemeye, kütüphane ve tasnif numaralarını belirtmeye çalıştık. Ulaşamadığımız nüshalarla ilgili ise sadece kütüphane ve kayıt bilgilerini tespit etmekle iktifa ettik. Kaynaklarda eser isimleriyle ilgili farklı yazımlara işaret ettik, üzerlerine yapılan neşir ve tahkik çalışmalarını belirttik.

1. ADI, KÜNYESİ, LÂKABI VE NESEBİ

Pîrîzâde İbrahim'in tam adı Burhânuddîn İbrahim b. Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Bîrîdir.² Kaynaklarda künyesi hakkında herhangi bir

1 Nüsha, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekki eş-Şerîf'in Hanefî fıkhı bölümünde 1979 numarada kayıtlıdır.

2 Pîrîzâde İbrahim, *'Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, vr. 320a-322b; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 19-20; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261-262; Bağdatlı, *İzâhü'l-meknûn*, II, 36, 121, 606,

bilgi mevcut değildir. Lakabı ise, dedesinin (Ahmed) dedesi olan Ahmed'in baba-sının Pîrî'ye nispet edilmesiyle *Bîrîzâde* (Pîrîzâde),³ *İbn Bîrî*⁴ olarak bilinmektedir.

Kaynaklarda Necîb isminde bir oğlunun varlığından ve onun vefat etmesinden sonra Pîrîzâde'nin insanlarla ilişkisini keserek daha çok ilim ve kitap telifi ile meşgul olmasından bahsedilir.⁵ Ancak Ebû Necîb şeklinde bir künye kullanımı kaynaklarda mevcut değildir. Bununla birlikte Mahmûd Hasan Tünki, *Mu'cemü'l-musannifîn* adlı eserinde "el-Fakîh İbrâhim b. Bîrî" başlığı altında hiçbir kaynak zikretmeden Pîrîzâde'nin isminin "Allâme Ebû İshâk İbrahim b. Hüseyin b. Ahmed el-Mekki" olduğunu ve İbn-i Bîrî olarak bilindiğini belirttikten sonra Muhibbî'den kaynak vererek İbrahim b. Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed b. Bîrî" diye devam etmektedir.⁶ Pîrîzâde'nin Ebû İshâk şeklindeki lakabının sadece Tünki'de zikredilmiş olması sehven yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

2. DOĞUM-ÖLÜM YERİ VE TARİHİ

Pîrîzâde'nin doğum yerinin Medine-i Münevvere olması hakkında kaynaklarda ihtilaf söz konusu değilken, doğum tarihi hakkında ise yaklaşık tarih aralığı verilmektedir. Muhibbî, 1020/1611'li yıllarda doğduğunu belirtirken,⁷ terceme-i müellif (Mekke) nüshasında müstensih kesin tarih vermekten kaçınarak yaklaşık olarak 1029/1620'de doğduğunu belirtmektedir.⁸ Ayrıca İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi 189 numarada kayıtlı alan nüshanın baş tarafındaki "Terceme-i müellif"te yaklaşık olarak 1022/1613 tarihi verilmektedir. Hocalarından Abdurrahman b. İsa el-Mürşidî (ö. 1037/1627)'nin vefat tarihi göz önünde bulundurulduğunda Muhibbî ile terceme-i müellifin (İstanbul Müftülüğü) verdiği tarihlerin daha uygun olduğu görülmektedir.

Pîrîzâde, Mekke'de 1099/1688 senesinde vefat etmiştir. Vefatını 16 Şevval Pazar günü olarak belirten Muhibbî,⁹ sonrakiler için bir referans kaynağı olmuştur. Ayrıca terceme-i müellif (Mekke) nüshasında ise vefatının 15 Şevval 1099 senesinde Cu-

676; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34; Carl Brockelmann, *GAL*, II, 425, 647; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 36-37; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 20; Özcan, "Pîrîzâde İbrâhim", XXXIII, s. 286-288; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 323-324; Boynukalın, *Fıkıh Usulü Alimleri ve Eserleri*, s. 416.

3 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 320a; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261; Brockelmann, *GAL*, II, 425, 647.

4 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34; *İzâhü'l-meknûn*, II, 121, 676; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 36.

5 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20.

6 Tünki, *Mu'cemü'l-musannifîn*, III, 109.

7 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20.

8 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322b.

9 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20.

martesi günü gerçekleştiği, Pazar sabahında ise Hz. Hatice validemizin Cennetü'l-muallâdaki kabri-i şeriflerinin yanına defnedildiği bilgisi Muhibbî'yi desteklemektedir.¹⁰ Kehhâle ise vefat yerini sehven Medine-i Münevvere olarak zikretmektedir.¹¹

3. İLMÎ ŞAHSİYETİ, HOCALARI, İCAZETLERİ, TALEBELERİ VE VAZİFELERİ

3.1. İlmî Şahsiyeti

“Allâme, burhânuddîn, muhakkik ve müdekkiklerin zirvesi” diye meşhur olan Pîrîzâde, Medine’de doğmuş olmasına rağmen yaşadığı yer Mekke’dir. Mekke’nin önde gelen âlimlerinden ders alarak yetişen, fıkıh alanında temerküz ederek mezhebin görüşlerine derin bir vukûfiyet sağlayan, Mekke’de müftülük yapan, ilmiyle amil bir fakih olan Pîrîzâde ilmi kadar takva yönüyle de meşhurdur.¹²

Muhibbî, Pîrîzâde’yi Hanefî fakihlerin büyüklerinden ve meşhur âlimlerinden birisi olarak belirttikten sonra ilimlerde uzmanlaşmak, hükümlerin naklini araştırmak, meseleleri telif ederek ele almak ve fetva ilminde otoriter olmak isteyenler için bir rehber olduğunu, fıkıh kitaplarını mütâlaa ederken adeta kendisinden geçerek derinlere daldığını, tüm vaktini bunlara harcadığını ve meseleler arasındaki ince çizgileri ayırt ettiğini belirtmektedir.¹³ Yetişmesinde pek çok âlimin etkisi olduğunu ifade eden Muhibbî, özellikle amcası Muhammed b. Bîrî ile Abdurrahman el-Mürşidî’den çok istifade ettiğini; Ali b. el-Cemmâl’den Arapça eğitimini, İbn Allân’dan hadis eğitimini tamamladığını belirtmektedir.¹⁴

Ahmed b. Ali b. Mustafa el-Ûdî,¹⁵ Pîrîzâde’nin yaşadığı dönemde pek çok ilim adamının onun ilmi ve fazileti hakkında övgüde bulunduğunu belirterek isimlerini sıralamaktadır. Bu isimler arasında Hanefî âlimlerden bazıları şunlardır: Ahmed eş-Şubri, Hasen eş-Şürünbülâlî, Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahya Efendi, Muhammed Sâdık Padişah (Mekke müftîsi). Şâfiî âlimlerden ise; Ali b. el-Cemmâl, Abdullah Bakşîr, (Abdullah Bakşîr) oğlu Saîd, Muhammed et-Tâifî’dir. Mâlikî âlimlerden ise İsâ el-Mağribî el-Caferî’dir.

10 Pîrîzâde, *Umdetü zevi’l-basâir*, vr. 322b.

11 Kehhâle, *Mu’cemü’l-müellifin*, I, 20.

12 Pîrîzâde, *Umdetü zevi’l-basâir*, vr. 320a.

13 Muhibbî, *Hulâsatü’l-eser*, I, 20.

14 Muhibbî, *Hulâsatü’l-eser*, I, 20.

15 el-Ûdî, Mahtûtâtu Mektebeti’l-Harami’l-Mekki eş-Şerif’in Hanefî fikhî bölümü 1979 numarada kayıtlı olan nüshanın müstensihidir. İstinsah ettiği eserin son kısmına “Tercemetü’l-müellif” başlığı altında üç varak halinde Pîrîzâde’nin hayatı, hocaları ve eserleri hakkında bilgiler vermektedir.

Pîrîzâde'nin yazmış olduğu eserleri aslında onun meziyetlerini ortaya koymaktadır. Hocasının [Şehâbeddîn el-Hafâcî] hocası olan Ali el-Makdisî (ö. 1004/1596), İbn Hazm el-Endülûsî'den (ö. 456/1064) nakilde bulunarak kitap telif etmenin gerekçelerini sıraladıktan sonra Pîrîzâde'nin yazmış olduğu eserlerin bu gerekçeleri kapsadığını ifade eden müstensih şöyle devam eder: "Biz buna gözümlüze şahidiz, herhangi bir delile de ihtiyacımız yoktur. Onu sevmeyen ve ona haset edenlerin yaptıkları kötülüklerin bizim için bir değeri yoktur. Zaten her insanın seveni ve sevmeyeni hep olmuştur. Bu, hep böyle gelmiş ve böyle gidecektir."¹⁶

3.2. Hocaları

Pîrîzâde, Mekke'de yaşayan devrin büyük âlimlerinden fıkıh, hadis, Arapça dersleri alarak kendisini yetiştirmiş, pekçok icazete layık görülmüştür. Mısır'daki Hanefî âlimlerinin pek çoğu kendisine icazet vermiştir. Fıkıh alanındaki gayret ve çalışmaları onu zamanın önde gelen fakihî ve otoritesi yapmıştır.¹⁷ Yetişmesine büyük katkı sağlayan dönemin meşhur âlimlerinden bazıları şunlardır:

a) *Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Bîrî*:¹⁸ İlmî olarak yetişmesine katkı sağlayan hocalarının başında hiç şüphesiz Mekke'nin önde gelen âlimlerinden amcası Muhammed Pîrîzâde gelmektedir. İbrahim Pîrîzâde Hanefî mezhebinde meşhur üç kitabı, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, *el-Hidâye ve Şerhuâ [li'l-kemâli'bnî'l-humâm]* ile *Kenz'i âli* senetle rivayet ederken ilk sırada amcası Muhammed Pîrîzâde'yi zikrettiğini görmekteyiz.¹⁹ Bu da amcasının yanında uzun süre ilim tahsil ettiğini göstermektedir. Muhammed Pîrîzâde hakkında müstakil bilgilere ulaşmanın neredeyse imkânsız olduğunu, onunla ilgili bilgilerin genelde Pîrîzâde İbrahim'in biyografisinde yer aldığını ifade edebiliriz.

b) *Abdurrahman b. İsa el-Mürşidî* (ö. 1037/1627): Tam adı Abdurrahman b. İsa b. Mürşid el-Ömerî'dir. Dedesine nispetle *el-Mürşidî*, Mekke'de doğup orada yaşadığı için *el-Mekkî*, Hanefî mezhebine mensup olduğu için *el-Hanefî* diye kaynaklarda yer almaktadır. Pek çok lakabı olmakla birlikte herkes tarafından kabul göre-

16 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320a.

17 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Abdullah Mirdad, *el-Muhtasar*, s. 39.

18 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320a.

19 *Muhtasaru'l-Kudûrî*'nin âli senedine 'ahbarani' lafızıyla başlayarak ilk sırada amcasını şöyle zikretmektedir. "Seyyidi eş-Şeyh Cemâlüddin Muhammed b. el-Merhûm Ahmed b. Muhammed Bîrîzâde er-Rûmî el-Hanefî"; *el-Hidâye ve Şerhuâ*'nın senedine de aynı lafızlarla başlayarak "Seyyidi eş-Şeyh Muhammed"; *Kenz'* de ise "Seyyidi ve ammi eş-Şeyh Muhammed b. Ahmed" diye zikretmektedir. Bk. Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320b-321a.

ni *Ebü'l-Vecâhe*'dir.²⁰ Mekkede Mehmed Paşa Medresesi'nde, Mescid-i Haram'da, Harem civarındaki Süleymaniye Medresesi'nde çeşitli görevler aldı. Müderrislik, imâmet, hatiplik, müftî, divân-ı inşâ üyeliği ve sultana ait fetva işlerini yürüttü. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, belâgat, gramer, edebiyat, astronomi, tabakât ve lügat gibi pek çok alanda eserler telif etmiştir. Mekke şerifi Ahmed b. Abdülmuttalip tarafından hapse atıldıktan sonra öldürülerek şehit edilmiştir.²¹ Pîrîzâde'nin kendisinden zahirî ilimlerin yanı sıra tasavvufî eğitimi aldığı da görülmektedir.²²

c) *Şehâbeddîn el-Hafâcî* (ö. 1069/1659):²³ Tam adı Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Mısrî el-Hanefî'dir. Şihabüddîn el-Hafâcî diye meşhur oldu. Kahire yakınlarında Seryâkus denilen küçük bir kasabada doğdu. İlk tahsilini dayısı Ebû Bekr eş-Şenevânî'den aldıktan sonra Hanefî ve Şâfiî mezhebine dair usûl ve fûrû' eserlerini okudu.²⁴ Mekkede Ali b. Carullah el-İsâmî'dan, İstanbul'da İbn Abdülgânî (Ganîzâde Mehmed Nâdirî) ve Mustafa b. Azmî (Azmîzâde Mustafa Hâletî)' ve Hoca Sâdeddîn Efendi'den istifade etti. Rumeli, Üsküp, Selanik, Mısır kadılığı görevinden dolayı kâdilkudât ünvanına sahip oldu. Şairlik yönü de bulunan Hafâcî, manzum ve mensur pek çok eser telif etti. Eserlerinden bazıları ise; *Înâyetü'l-kâdî (Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî)*, *Habâya'z-zevâyâ fimâ fi'r-ricâl mine'l-bekâyâ*, *Reyhânetü'l-elibbâ ve zehretü'l-hayâtî'd-dünyâ*, *Tirâzü'l-mecâlis*, -'Arab mine'd-dâhil'dir.

d) *Ali b. el-Cemmâl* (ö. 1072/1661):²⁵ Tam adı Ali b. Ebû Bekir b. Ali Nureddîn el-Mekkî eş-Şâfiî'dir. İbnü'l-Cemmâl diye meşhur olmuştur. Mekkede doğmuş ve orada yetişmiştir. Kendisine Mescid-i haram'da kıraat ve diğer ilimlerin tedrisi için görev verilmiştir. Pek çok meşhur âlim kendisinden ilim tahsil etmiştir. Bunlar arasında Abdullah b. Muhammed Tahir Abbâsî, Ahmed Bakşîr, Hasan el-Uceymî, Ahmed en-Nahlî yer almaktadır. Kaynaklarda belirtildiğine göre İbnü'l-Cemmâl matematik, hesap ve cebir alanında sekiz kadar kitap telif ettiğini, ancak günümüze ise iki tanesinin geldiğini belirten İhsan Fazlıoğlu, İbnü'l-Hâim'in *Nüzhe*'sine h. 1039'da yazmış olduğu şerhten bahsetmektedir.²⁶

20 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, II, 369; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 164; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 548.

21 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, II, 369-376.

22 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320a.

23 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320a.

24 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 331-332; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 286; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 160-161; Ergin, "Hafâcî, Şehâbeddin", XV, 72-73.

25 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 320a.

26 Fazlıoğlu, "Hesap", XVII, 268-271.

e) *Ahmed b. İsa el-Mürşîdî* (ö. 1085/1675):²⁷ Tam adı İmâmüddîn b. Ahmed b. İsa el-Mürşîdî el-Umrî el-Hanefî'dir. Mekke'de doğdu ve orada vefat etti. Mekke'de çeşitli görevler üstlendi. Bunlar arasında Mekke kadılığı ve müftülüğü, Mescid-i Haram'da imamet ve hatiplik, medresede müderrislik yer almaktadır. H.1080 senesinde müftülük makamından azledilmiş yerine Pîrîzâde göreve getirilmiştir.²⁸ H.1085 senesinde cemâziyelâhir pazartesi günü vefat etmiş, cennet-i mualla'ya Hz. Hatice validemizin yakınına defnedilmiştir.²⁹

3.3. İcâzetleri

İlim geleneğinde yer alan icazetlerin önemli fonksiyonlarından birisi de hiç şüphesiz bilginin nesilden nesile aktarımını ifade eden hoca, talebe ve eser zinciri hakkında detaylı bilgilere yer verilmesidir. Bu icazetlerle zincirin halkalarında yer alan hocaların ve eserlerin isimlerine, hocaların unvan ve lâkaplarına vb. bilgilerine ulaşılmaktadır. Pîrîzâde'nin özellikle fıkıh alanında otoriter olması pek çok icazete lâyık görülmesine vesile olmuş, Mısırlı Hanefî fakihler tarafından kendisine icazetler verilmiştir.³⁰ Kaynaklarda bu icazetlerin içeriği hakkında ve nasıl verildiğine dair bir malumat bulunmazken Pîrîzâde'nin, Hanefî mezhebinde meşhur olan üç kitabını; *Muhtasaru'l-Kudûrî*, *el-Hidâye* ve *Şerhuhâ* ile *Kenzü'd-Dekâikî* âli senetle rivayet ettiğine dair bilgi terceme-i müellif kısmında belirtilmektedir.³¹ Buna göre Pîrîzâde'nin *Muhtasaru'l-Kudûrî*'nin icazetnamesinde yer alan hocaları ve ünvanları şöyledir:

“Ben, mezhepte meşhur üç kitabı âli senedle rivayet ederim ki; ‘bana, Seyyidî [amcam] eş-Şeyh Cemâleddîn Muhammed İbnü'l-merhum Ahmed b. Muhammed Pîrîzâde er-Rûmî el-Hanefî *Muhtasaru'l-Kudûrî*'yi haber verdi’ ve dedi ki: ‘Bana, Nûru'l-milleti ve'd-dîn Mevlânâ eş-Şeyh el-Evhadü'l-Kâdî Ali b. Cârullah el-Kureşî el-Hanefî *Muhtasaru'l-Kudûrî*'yi haber verdi’ ve dedi ki: ‘Bana, babam Muhammed Cârullah *Muhtasaru'l-Kudûrî*'yi haber verdi’ ve dedi ki: ‘Bana, babam el-Emîn b. Fâyiz onu haber verdi’ ve dedi ki: ‘Bana, Kâdilkudât Burhâneddîn İbrahim b. Ali b. Zahîra onu haber verdi’ ve dedi ki: ‘Bana, Calâleddîn Abdülvâhid b. İbrahim en-Nûyi el-Hanefî'den; [o da] es-Salâh Muhammed b. Muhammed ez-Zeftâvî'den; [o da] er-Rihle eş-Şihâb Ahmed b. Ebû Tâlib ed-Deyr Mukrî'den; [o da] Ebü'n-Necâ Abdullah b. Ömer el-Lettî'den; [o da] Ebü'l-Ferec Yahya b. Mesud es-Sakafî'den; [o da] el-Hatîb Ebû Bekr el-Bağdâdî'den; [o da] *Muhtasaru'l-Kudûrî*'nin müellifinden [Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî el-Bağdâdî] rivayet ettiler.

27 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 320a.

28 Âsımî, *Semtü'n-nücümü'l-avâli*, IV, 517; Muallimî, *Kudâtü Mekke*, II, 326-421.

29 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 266.

30 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 19; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 39.

31 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 320b-321a.

Muhtasaru'l-Kudûri

Pîrîzâde İbrahim [ö. 1099/1688]

→ Muhammed Pîrîzâde (Amcası)

→ Ali b. Cârullah [ö. 1010/1601]

→ Muhammed Cârullah [Ali b. Cârullah'ın babası] [ö. 960/1553(?)]

→ Emin b. Fâyiz [Muhammed Cârullah'ın babası]

→ Burhâneddin İbrahim b. Ali b. Zahîra [ö. 891/1486]

→ Calâleddîn Abdülvâhid b. İbrahim en-Nüyi

→ Muhammed b. Muhammed ez-Zeftâvî

→ eş-Şihâb[üddîn Ebü'l-Abbâs] Ahmed b. Ebû Tâlib ed-Deyr Mukrî (ö. 730/1330)

→ Ebu'l-Mincâ Abdullah b. Ömer b. [Ali] el-Lettî [ö. 635/1238]

→ Ebü'l-Ferec Yahya b. Mesud es-Sakafî

→ el-Hatîb Ebû Bekr el-Bağdâdî (ö. 463/1071)

→ Müellif Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûri el-Bağdâdî (ö. 428/1037)

el-Hidâye ve Şerhuhâ [li'l-kemâli'bnî'l-humâm]'ın âli senedi şöyle zikredilmektedir:

Yine âlf senedle rivayet ederim ki bana, efendim [amcam] eş-şeyh Muhammed *el-Hidâye ve Şerhuhâ*'yı rivayet etti' ve dedi ki: 'Bana, şeyhimiz allâme muhakkik müdek-kik el-Berhemetüşî *el-Hidâye ve Şerhuhâ li'l-kemâl İbn Hümâm*'ın tüm kitaplarını haber verdi' ve dedi ki: 'Bana, şeyhimiz Burhânuddîn İbrahim b. el-Kerkî bu iki kitabı haber verdi' ve dedi ki: 'Bana, hâtimetü'l-muhakkikîn şeyhimiz muhakkik Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamid el-Ma'rûf bi'bn Hümâm el-Mısri el-Hanefî haber verdi' ve dedi ki: 'Tahkik ve itkân yönünden okuduğum kitapların tamamına yakını efendim şeyhülîmâm müçtehidlerin bakıyyesi müttakî huffâzın halifesi olan Sirâcuddîn Ömer b. Ali el-Kinânî'den tahsil eyledim' ve dedi ki: 'Bana, Şeyhülislâm Alâuddîn eş-Şirânî[zî] kıraati haber verdi' ve dedi ki: 'Bana şeyhimiz es-Seyyid el-İmâm Celâlüddîn (Şârihu'l-kitâb) haber verdi' ve dedi ki: 'Bana, şeyhimiz müçtehitlerin bakıyyesi insanlığın numunesi keşf ve tahkik sahibi Alâuddîn Abdülazîz el-Buhârî haber verdi' ve dedi ki: 'Bize, büyük şeyhimiz âlimlerin hocası Hâfîzüddîn haber verdi' ve dedi ki: 'Bize, eş-Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Abdüsettâr b. Muhammed el-Kerderî haber verdi' ve dedi ki: 'Bize, şeyhimiz meşâyihülislâm'ın şeyhi olan Huccetullah ale'l-enâm *el-Hidâye* müellifi Burhânüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Bekr Abdülcilî b. Ebû Bekr el-Mergînânî rahimehullahu Teâlâ haber verdi.'

el-Hidâye ve Şeruhâ

Pîrîzâde İbrahim [ö. 1099/1688]

→ Muhammed Pîrîzâde (amcası)

→ Berhemetûşî [Muhammed b. Muhammed]

→ Burhânuddîn İbrahim b. el-Kerkî (ö. 853/1449)

→ Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457)

→ Sirâcüddîn Ömer b. Ali el-Kinânî [Kâriühidâye] (ö. 829/1426)

→ Alâuddîn eş-Şîrânî[zî]?

→ Celâleddin (Şârihu'l-Kitâb)[el-Habbâzî] (ö. 691/1292)

→ Alauddin Abdülazîz el-Buhârî (ö. 730/1330)

→ Hâfizuddin el-Kebîr [Muhammed b. Muhammed b. Nasr en-Nesefî el-Buhârî. (ö. 690/1291)]

→ Şemsuddin Muhammed b. Abdüssettar b. Muhammed el-Kerderî (ö. 642/1244)

→ Müellif Burhâneddîn Ebul-Hasan Ali el-Mergînânî (ö. 593/1197)

Kenz'in âli senedi şöyle zikredilmektedir:

Yine âli senedle *Kenz*'i rivayet ederim ki: 'Bana, efendim amcam eş-Şeyh Muhammed b. Ahmed rivâyet etti' ve dedi ki: 'Bana Muhakkiklerin sonuncusu el-Kâdî Mevlânâ Ali b. Cârullah *ez-Zahîrî Kenz* kitabıyla haber verdi' ve dedi ki: 'Bana, *Kenzü'd-dekâik*' efendim babam Muhammed Cârullah'tan [o da] babasından, [o da] Burhânüddîn b. Zahîradan, [o da] Allâme el-Müerrih Takıyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir el-Makrizî'den, [o da] el-Muhaddis Ebû Abdullah Muahmed b. Ali el-Mekkî'den, [o da] Allâme Ruknüddîn Ebü'l-Mefâtiḥ Muhammed b. el-İmâm Hamîdüddîn Mahmud b. Yûsuf el-Mâlkî el-Hanefî es-Sûfî'den, [o da] Allâme hâtimetülmüstanbitin umdetülislâm ve'l-müslimin Abdülaziz Muhammed b. Ahmed el-Buhârî'den, [o da] Hâfizuddin Muhammed b. Muhammed b. Nasr en-Nesefî'den, [o da] kitabın müellifinden haber verdi.

Kenzü'd-Dekâik

Pîrîzâde İbrahim

→ Muhammed Pîrîzâde [amcası]

→ Ali b. Cârullah ez-Zahîrî [ö. 1010/1601]

→ Muhammed Cârullah (Ali b. Cârullah'ın babası) [ö. 960/1553(?)]

→ Muhammed Cârullah'ın babası

→ Burhânüddîn [İbrahim b. Ali] b. Zahira [ö. 891/1486]

→ Takiyyüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali el-Makrizî (ö. 845/1442)

→ Ebû Abdullah Muahmmmed b. Ali el-Mekkî

→ Rukneddîn Ebü'l-Mefâtiḥ Muhammed es-Sûfi

→ Abdülazîz b. Muhammed b. Ahmed el-Buhârî (ö. 730/1330)

→ Hâfîzuddin Muhammed b. Muhammed b. Nasr en-Neseḫî [el-Buhârî] [ö. 690/1291]

à Müellif Ebü'l-Berekât en-Neseḫî (ö. 710/1310)

Bu senedler incelendiğinde Pîrîzâde'nin yetişmesinde amcası Muhammed'in etkisinin çok olduğu anlaşılmaktadır. Zîrâ, bütün senedlerde amcası ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Mekke'de alim ve kadılık yönleriyle tanınan İbn Zahîre ailesinin bu senedin âli olmasında ciddi katkılarının olduğunu söyleyebiliriz. *Kenz* ve *Kudûrî*'nin senedinde Ali b. Cârullah, Muhammed Carullah ve Emin b. Fâyîz'dan oluşan İbn Zahîre ailesi zincirin ortak halkalarıdır. Ayrıca, *Kenz* ve *el-Hidâye*'de Abdülazîz el-Buhârî ile Hâfîzuddin el-Kebîr el-Buhârî'nin de ortak zincir halkalarını oluşturdukları görülmektedir. Müstensih Ūdî, bu bilgilerin Pîrîzâde'nin *İ'lâmü'l-a'lâm bi-mühimmâti mesâili'l-kadâ ve'l-hükkâm* adlı risalesinde zikredildiğini söylemektedir.³²

32 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321a.

3.4. Talebeleri

Pîrîzâde, yaşadığı dönemde Mekke'de Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerine ve çok geniş topluluklara dersler vermiş, pek çok talebe yetiştirmiştir. Talebelerinin önde gelenleri³³ Şeyh Hasan el-Uceymî (ö. 1113/1702),³⁴ Şeyh Hasan et-Tunûsî, Şeyh Ali es-Sincârî, Ali Kırbaş Efendi, Şeyh İbrahim el-Abbâsî, Şeyh Tâcuddîn ed-Duhân,³⁵ Şeyh Süleyman Hînû'dur.³⁶

3.5. Vazifeleri

Pîrîzâde müderrislik ve müftülük görevlerini ifa etmiş fakih bir âlimdir. Her ne kadar Mekke kadılığı görevini yaptığı ifade edilse de³⁷ kaynaklarda Mekke kadısı olarak görev yaptığına dair net bir bilgi yer almamaktadır. Söz konusu kadılık görevini icra ettiği bilgisi Âsımî'nin (ö. 1111/1699) *Semtü'n-nücümü'l-avâli*³⁸ eserine dayandırılrsa da oradaki ifadeden kadılık görevi yaptığı bilgisini çıkarmak oldukça güçtür.³⁹

4. ESERLERİ

Pîrîzâde, Hanefî mezhebinin temel metinlerine sadece şerh-haşiye yazmakla iktifa etmemiş, aynı zamanda toplumun güncel meseleleriyle ilgilinerek çözümler üretmiş ve onları fetvâ kitabında bir araya getirmiş, dönemin tartışma konuları ile ilgili yüzü aşkın risale de kaleme almış velût fakihlerden birisidir. Eserlerinin sayısını tam olarak tespit etmemiz mümkün olmasa da bibliyografya, fihrist ve yazma nüshalarda zikredilen bilgilerden hareketle Pîrîzâde'nin yüzü aşkın eser telif ettiğini söyleyebiliriz.

33 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, 2/320a.

34 Özcan, "Pîrîzâde İbrâhim", XXXIV, 286-288.

35 Özcan, "Pîrîzâde İbrâhim", XXXIV, 286-288.

36 Özcan, "Pîrîzâde İbrâhim", XXXIV, 286-288.

37 Özer, *Mekke'de Bir Osmanlı Kadısı Pîrîzâde*, s. 47.

38 Âsımî, *Semtü'n-nücümü'l-avâli*, IV, 517.

39 Âsımî'nin ifadesine göre: "...1080 senesi Şaban ayında... Hasan Paşa'nın elçisi kadılık görevinde bulunan Efendi'yi azlederek kadılık makamına Abdülmuhsin el-Kal'a'yı; İmâmuddin el-Mürşidî'yi de müftülükten azlederek yerine Pîrîzâde İbrahim'i müftülük görevine getirmek için geldiler." (bk. Âsımî, *Semtü'n-nücümü'l-avâli*, IV, 517.) Ayrıca Muallimî'nin *Kudâtu Mekketü'l-Mükerrreme* adlı eserinde Mekke'de tarih boyunca kadılık yapmış olanların listesi ve onların hayatları hakkında kısa bilgilere yer verilmektedir. Muallimî'nin ifadesine göre; İmâmuddin el-Mürşidî'nin, babaları gibi Mekke'de imâmet, hatiplik ve kadılık görevini yerine getirdiği, harem bölgesine müftü olarak tayin edildiği ve h.1080 senesinde iftâ görevinden azledildiği belirtilmektedir (bk. Muallimî, *Kudâtu Mekke*, II, 326-421). Asımî ile Muallimî'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, 1080 senesinde el-Mürşidî'nin azledilmesi kadılık makamından değil, ifta makamındandır. Ayrıca Mekke'de kadılık yapanların isimlerinin zikredildiği bu eserde Pîrîzâde'nin isminin yer alması onun kadılık görevinde bulunmadığına bir işarettir. Yine, Şeyhî'nin *Vekâyi'u'l-fuzalâ* adlı eserinde 'Kudâti Mekke-i Mükerrreme' bölümünde Mekke'de kadılık görevinde bulunanların isimleri ve görev tarihleri yer alırken Pîrîzâde'nin ismi ise zikredilmemektedir. (bk. Şeyhî, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, II, 1468-1471.)

Muhibbî, Pîrîzâde'nin yetmiş civarında kitap ve risaleleri olduğunu belirttikten sonra on eserinin ismini zikretmektedir.⁴⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn*'de yirmi sekiz eserinin adını verirken,⁴¹ *Îzâhu'l-meknûn*'da ise dört eserinin adını vermektedir.⁴² Bursalı, Pîrîzâde'nin eserlerini büyük bir cilt halindeki bir mecmua içerisinde gördüğünü ifade ederek on dokuz eserinin ismini belirtmektedir.⁴³ Ziriklî ise Pîrîzâde'nin fıkıh ve hadis alanında şerh ve haşiyeler yazdığını, telfik, umre ve Mina'da şeytan taşlama ile ilgili konularda risaleleri olduğunu, bir mecmua içerisinde yedi risalesi olduğunu belirttikten sonra sadece *Umdetü zevî'l-basâir li-hallî mübhemâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir* adlı eserinin ismini zikretmektedir.⁴⁴ Kehhâle ise, sadece beş kitabın ismini zikrederken risalelerine dair hiçbir bilgi vermemektedir.⁴⁵ Abdullah Mirdâd Ebü'l-Hayr ise seksen bir eserinin adını zikretmektedir.⁴⁶ Çalışmamızın temelini oluşturan 'terceme-i müellif' müstensihî el-Ûdî ise Pîrîzâde'nin kitap ve risâlelerine en fazla yer verenlerden olup doksan beş eserinin adını belirtmektedir.

Çalışmamız yukarıda zikrettiğimiz kaynakların yanı sıra yazma eser kataloglarının dijital ortamda taranması ile Pîrîzâde'nin eserleri tespit edilmeye çalışılmış; matbu ve yazma nüshalarına ulaşabildiklerimiz hakkında içerik bilgilerine yer verilmiş, yazma nüshalarına ulaşamadığımız eserlerinde ise tabakat, fûrû-i fıkıh, biyografi kitaplarıyla yazma eser fihristlerindeki bilgiler referans olarak dipnotta işaret edilmiştir.

4.1. Kitapları

1. (شرح موطأ الإمام محمّد بن الحسن) *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*.⁴⁷ Yazma nüshalarda (الفتح الرحمانى فى شرح موطأ الإمام محمد بن حسن الشيبانى)

40 Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20.

41 Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 34.

42 Bağdatlı, *Îzâhu'l-meknûn*, II, 36, 121, 606, 676.

43 Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 262.

44 Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 36.

45 Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 20.

46 Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 40, 41, 42, 43.

47 *Şerhu'l-Muvattai li-rivâyeti Muhammed b. el-Hasan*. Bk. Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20. *Şerhu Muvattai li-Şeybânî*. Bk. Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 34. *Şerhu Muvattai Mâlik*. Bk. Bağdatlı, *Îzâhu'l-meknûn*, II, 606. *Şerhu'l-Muvattai*. Bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 36; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 20. *Şerhu'l-Muvattai Rivâyeti Muhammed b. el-Hasan*. Bk. Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 40. Yazma Nüshaları için bk. Pîrîzâde İbrahim, *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Konya Yusuf Ağa Ktp., nr. 338; Pîrîzâde İbrahim, *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Medine Mahmûdiye Ktp., nr. 71; Pîrîzâde İbrahim, *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Medine Kral Abdulaziz Ktp., nr. 589.

şeklinde geçmektedir. Konya Yusuf Ağa Ktp'de 338 numarada kayıtlı⁴⁸ nüshanın birinci cildinin ferağ kaydında 12 Şaban 1093 tarihinde öğle namazı vakti [Kabe civarındaki] Süleymaniye medreselerinin bir odasında iken tamamlandığı;⁴⁹ ikinci cildinin ferağ kaydında ise bu kısmın temize çekilmesinin 21 Reabiulevvel 1095'te ikinci namazına müteakip evinde iken tamamlandığı;⁵⁰ üçüncü cildin ferağ kaydında 8 Cemaziyelâhir 1094 tarihinde öğlen vaktinde tamamlandığı;⁵¹ ayrıca Muhammed Carullah'ın oğlunun vefatı sebebiyle mahzun olduğu da ifade edilmektedir.

Eserin mukaddime kısmındaki bilgilere göre Pîrîzâde, İmam Muhammed'in cem ettiği ahkâm-ı şer'iyeye ait hadis ve âsârın yer aldığı bu kitabı, Ebû Hanîfe ve talebelerinden nakledilen görüşlerin meşhur olanlarını tercih etmek suretiyle açıkladığını ifade etmektedir.

Pîrîzâde'nin bu eserini ömrünün sonlarına doğru yazdığını, müstensih Üdî'nin 'terceme-i hâl'inde ifade ettiği bir olaydan anlamaktayız. Üdî'nin açıklamalarına göre; Pîrîzâde ağır bir hastalığa düşer ve yakınları onun vefat edeceğini düşünürler. Neredeyse kalbi duracak noktaya gelirken nefes almaya başlar ve ilaçlar ile sağlığına kavuşur. Bu olaydan sonra altı ay kadar yaşadığını ifade eden talebelerinden Abdullah Bakşîr, Beyzâvî'nin de benzer bir rahatsızlığı yaşaması ve sonrasında iyileşir iyileşmez tefsirini kemale erdirip vefat etmesi gibi, Pîrîzâde'ninde bu rahatsızlığından kurtulmasından sonra İmam Muhammed'in *el-Muvatta'*na yapmış olduğu şerhi tamamladığını zikretmektedir.⁵²

2. (شرح تصحيح القدوري) *Şerhu Tashîhi'l-Kudûri*⁵³ Kudûri'nin *el-Muhatar* adlı eserine İbn Kutluboğa (ö. 879/1474) tarafından yapılan *Tashîhi'l-Kudûri* çalışmasına Pîrîzâde'nin yaptığı şerhtir. Eserin yazma nüshalarına katalog taramalarında ulaşamadık.

3. (عمدة ذوي البصائر لحل مهمات الأشباه والنظائر) *Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir*⁵⁴: Pîrîzâde eserine besmele, hamdele ve salvele ile

48 Eser 510 varaktan oluşmaktadır. Metin kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Birinci cilt 1-150 varaklar arasında, ikinci cilt 152-275, üçüncü ve son cilt ise 276-510 varakları arasında yer almaktadır. Kitabın baş kısmında bâb isimleri ve sayfa numaralarının kayıtlı olduğu fihrist üç varak halinde mevcuttur. İstinsah tarihi olarak h. 1110 tarihi zikredilmektedir.

49 *Şerhu Muvatta'îl-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, vr. 150a.

50 Pîrîzâde, *Şerhu Muvatta*, vr. 275a.

51 Pîrîzâde, *Şerhu Muvatta*, vr. 510b.

52 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, 322b.

53 *Şerhu Tashîhi'l-Kudûri li-Şeyh Kâsım*. Bk. Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 20; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 40. *Şerhu Tashîhi'l-Kudûri li'bni Kutluboğa*. Bk. Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34.

54 *Hâşiyetü 'ala'l-eşbâh ve'n-nezâir*: Bu eserini "Umdetü zevî'l-basâir" diye isimlendirdi. Bk. Muhibbî,

başladıktan sonra *el-Eşbâh*'ın daha önce benzeri olmayan kitaplardan olduğunu, fûrû-i fıkha ait çok güzel konuları bir araya getirdiğini, bu konularda derin bilgi sahibi olanlar için bir kılavuz teşkil ettiğini belirttiikten sonra birtakım hususlara dikkat çekerek eserini kaleme alma gerekçelerini sıralamaktadır. Dikkat çektiği hususların başında; *el-Eşbâh*'ta bazı bilgilerin mutlak, mücmel ve âmm olarak zikredilmesi; mezhep imamlarından nakledilen bazı zayıf rivayetlerle aykırı görüşlerin bulunması gelmektedir. Pîrîzâde, bir açıdan, eserindeki yöntemini, usûlünü, planını eserini yazma gerekçelerinde belirtmektedir. Buna göre Pîrîzâde; İbn Nüceym'in mutlak olarak ele aldığı konuları takyîd ettiğini, mücmel olarak zikrettiklerini tafsil ettiğini, mezhep imamlarından nakledilen sarîh rivayetleri sunduğunu, İbn Nüceym'in bazı yerlerde "bugüne dek mezhep müktesebatında böyle bir şey görmedim" şeklindeki yaklaşımına tespit ettiği rivayetleri ek olarak ilave ettiğini, sahih olmayan bazı istisnalara yeri geldikçe dikkat çektiğini, naklettiği rivayetler içerisinde tercih edilen muteber görüşleri açıkladığını, bazı mühim faydeler ilave ettiğini, bunlardan bir kısmını da "el-Ferâidü'l-müfredât" olarak başlıklandırdığını ifade etmektedir.⁵⁵ Nüshanın ferağ kaydında yer alan bilgiye göre Pîrîzâde eserini 5 Ramazan 1082 [6 Ocak 1672] Çarşamba günü Mekke'de Harem-i Şerîf'in karşısında yer alan Süleymaniye Medresesinde tamamlamıştır.⁵⁶

Eser üzerine Saffet Köse ile İlyas Kaplan'ın ortak çalışması olarak bir neşir çalışması (2016),⁵⁷ bir de tarafımızdan doktora tez çalışması (2019)⁵⁸ yapılmıştır.

4. (عمدة الحكام في مسائل الأحكام) 'Umdetü'l-hükkâm fî mesâilî'l-ahkâm.⁵⁹ Eserin telif edilme gerekçesi anlatılırken ilk olarak toplumda kötülüklerin ve buna bağlı olarak afetlerin artmasından, haram konularında gevşekliğin gösterilmesi ve bu-

Hulâsatü'l-eser, I, 20. 'Umdetü ze vi'l-basâir bi-halli mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir li'bn Nüceym. Bk. Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; *İzâhü'l-meknûn*, II, 121. (*Hâşiyetü Eşbâh ve Nezâir*) 'Umdetü zevî'l-basâir. Bk. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261. 'Umdetü zevî'l-basâir *Hâşiyetü 'ala'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Bk. Zirikî, *el-'Alâm*, I, 36-37. *Hâşiyetü 'ala'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 'Umdetü zevî'l-basâir li-halli mübhemâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir. Bk. Kehhâle, *Mücemü'l-müellifin*, I, 20. Eserin diğer yazma nüshaları için bk. Azak, *Pîrîzâde'nin Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili* s. 136-146.

55 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 1b. Daha detaylı bilgi için bk. Azak, *Pîrîzâde'nin Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, s. 176.

56 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 320a.

57 Köse- Kaplan, *Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*.

58 Azak, *Pîrîzâde'nin Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*.

59 Eserin zahriye ve dibâcesinde, eserin ismi 'Umdetü'l-hükkâm fî mesâilî'l-ahkâm, müellif ise İbrahim b. Hüseyin b. Ahmed Pîrîzâde el-Hanefî ibareleri yer almaktadır. Ferağ kaydında müstensih eseri 1240 tarihinde istinsah ettiğini belirtmektedir. Ancak müstensih eserin telif tarihini müellifin ferağ kaydında sehven 971 olarak belirtmektedir. Bu ise müellifin doğum tarihiyle uyuşmamaktadır. Müstensih burada belki 1071 yazacağına sehven 971 yazdığını söyleyebiliriz. Eser, 148 varaktır. Bk. Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkîş-Şerîf Ktp. nr. 3/1978.

nun kalplere sirayet etmesinden, faziletli âlimlerin geri bırakılması ve cahil ahmak kimselerin öne çıkarılmasından bahsedilmiştir. Ardından müellifin önemli konular içerisinde yer alan bazı hükümlerin kendi görüşüne uygun olanlarını selefî kitaplarından derleyerek bir araya getirmeye karar verdiği ve eserini yirmi başlık altında tertip ettiği belirtilmektedir.

Eserin birinci bölümü *Edebü'l-müftî*, ikinci bölümü *Edebü'l-kâdî*, üçüncü bölüm *ed-Da'vâ*, dördüncü bölümü *eş-Şehâde*, beşinci bölümü *el-Müdâyenât ve'l-hacr*, altıncı bölümü *el-kefâle*, *el-Vekâle*, *el-havâle*, yedinci bölümü *es-Sulh*, sekizinci bölümü *el-İkrâr*, dokuzuncu bölümü *el-Vedî'a*, *el-Âriye*, onuncu bölümü *el-Ğasb*, on birinci bölümü *en-Nikâh*, *et-Talâk*, *el-Âtâk*, on ikinci bölümü *el-Buyû'*, on üçüncü bölümü *el-İcâre*, on dördüncü bölümü *el-Hibe*, on beşinci bölümü *el-Vakf*, on altıncı bölümü *eş-Şüf'a*, on yedinci bölümü *er-Rehn*, on sekizinci bölümü *Mesâilü şettâ*, *el-kasame*, *eş-şurb*, on dokuzuncu bölümü *el-Cinâyât* ve yirminci bölümü de *el-Vesâyâ'dan* oluşmaktadır.

5. (شرح منظومة ابن الشحنة الفوائد المكية على العقائد القدسية) *Şerhu Manzûmeti'bnîş-Şihne [el-Fâvâidü'l-Mekkiyye ale'l-akâidi'l-kudsiyye]*⁶⁰

6. (شرح المنسك الصغير للمنلا رحمة الله) *Şerhu'l-Menseki's-sağîr li'l-Molla Rahmetullah.*⁶¹

Sindî Rahmetullah'ın haccın menasiklerine dair yazmış olduğu *Cem'u'l-menâsik ve nef'u'n-nâsik* kitabını daha sonra yine kendisi *el-Mensekü'l-kebir*, *el-Mensekü'l-mütevassit* ve *el-Mensekü's-sağîr* adıyla kısaltmıştır.⁶² Pîrîzâde ise, bu *el-Mensekü's-sağîr* üzerine şerhini yazmıştır.

7. (فتاوى ابن بيري) *Fetâvâ İbn Bîrî.*⁶³

Pîrîzâde'nin, fıkıhın konularına göre fetvalarını bir araya getirdiği eserdir. Fıkıhın otuz altı konusunu kapsayan bu fetvalar, soru-cevap formatında ele alınmaktadır. Eserde yaklaşık iki yüz doksan dört fetvaya yer verilmektedir.⁶⁴ Eser üzerine Hasan Özer tarafından doçentlik çalışması yapılmış olup *Mekke'de Bir Osmanlı Kadısı Pîrîzâde* ismiyle yayınlanmıştır.

60 *Şerhu Manzûme İbn Şihne*. Bk. Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 20.

61 *Şerhu'l-Menseki's-sağîr li'l-Molla rahmetullah*. Bk. Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 20. *Şerhu'l-Menseki's-sağîr li-rahmetillah*. Bk. Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

62 İnce, "Sindî, Rahmetullah b. Abdullah", XXXVII, s. 247-248.

63 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-başâir*, v. 321a. Yazma nüshalar için bk. Pîrîzâde İbrahim, *Fetâvâ İbn Bîrî*, Riyad Merkezi'l-Meliki'l-Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyeti nr. 13402, vr. 39.

64 Özer, *Mekke'de Bir Osmanlı Kadısı Pîrîzâde*, s. 123-370.

8. İbn Ferişt'e'nin *Şerhu'l-Mecma'* üzerine Ali b. Cârullah tarafından yazılan haşiyeyi, metin-haşiye olarak tefrik etmiştir.⁶⁵

9. Aynî'nin *Şerhu'l-Kenz'*ini şerh etmiştir.⁶⁶

10. Trablusî'nin *Menâsik'*ini şerh etmiştir.⁶⁷

4.2. Risâleleri

4.2.1. Usul konularına dair risaleleri

11. (غاية التحقيق في عدم جواز التلقين في التقلید) *Ġâyetü't-tahkiki fi 'ademi cevâzi't-telfiki fi't-taklidi*:

Müellif eserin mukaddimesinde risalesini yazma gerekçesinden bahsetmektedir. Buna göre, taklitte telfik yapmanın sahilhliği konusunda araştırmalar çok olunca telfikin caiz olmadığına dair Hanefî mezhebinin sarih görüşlerinden nakiller yaparak bu konudaki cehaletin giderilmesi ve gereğiyle amel edilebilmesi için risaleyi yazmaya başladığını ifade eden Pîrîzâde'nin, eserde ele aldığı konuları şöyle sıralayabiliriz:

Meselelerin ayrı ayrı ele alınmadan tek bir mesele gibi görölüp hükümlerinin birbirine karıştırılmasının bâtil olduğu; mezhep imamının görüşü taklid edildiğinde muhalif görüşle amel edilemeyeceği; âhâd meselelerde başka mezhep imamlarını taklid etmenin yasaklandığı; farklı iki ictihadın birleştirildiği bir meselede taklid etmenin icmâen sahilh olmadığı; mezhepte devamlılığın esas, taasubiyetin ise caiz olmadığı; mezhep görüşünün hilafına kâdının verdiği hükümü almanın caiz olmadığı; amelden sonra taklid yapmanın telfik mi yoksa takyid mi olduğu; taklid konusunda telfikin caiz olmadığı zikredilebilir.

Bu risale nassın olmadığı yerde taklitte telfikin olabileceğini söyleyen Molla Ferruh'a reddiye olarak yazılmıştır.⁶⁸ Mekke ve çevresinde ciddi yankı oluşturmuş olan bu risaleye pek çok âlim takriz yazmıştır. Bunlardan bazıları ise Allâme eř-Şeyh Ahmed eř-Şevberî'dir. O takrizine: حمدا لمن منح به الخير من أراد به مناهج: إلیخ...إلیخ ifadeleriyle başlamaktadır. Bu takriz yazarlar arasında dönemin Mekke kadısı olan Şeyhüliślâm Minkârîzâde Yahya Efendî de bulunmaktadır.⁶⁹

65 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321a.

66 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321a.

67 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321a.

68 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321a; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 40.

69 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321a-b.

Eser, Hasan Özer'in tahkikiyle makale olarak yayınlanmıştır.⁷⁰

Eserin yazma nüshaları İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü nr. 6392; Süleymaniye Ktp. Aşır Efendi nr. 420'de bir mecmua içerisinde [55^b-61^a] varakları arasında; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Rodos Yazmalar nr. 86'da [108^b-110^b] varakları arasında bulunmaktadır.

12. (القول السديد في حكم التقليد) *el-Kavlü's-sedîdi fî hükmi't-taklîdi*⁷¹ Pîrîzâde'nin Şâfiîlerin *el-'Akdü'l-ferîd* adlı eserine nazire olarak sekiz mesele başlığı altında kaleme aldığı bir risalesidir. Risâle bir mecmua içerisinde 40-49 sayfaları arasında yer almaktadır.⁷²

13. (رسالة في فروع التقليد) *Risâle fî furû'î't-taklîd*⁷³

14. (الأقوال المرضية في حكم الاقتداء بالمخالف ومسائل عمّت بها البلية) *el-Akvâlî'l-merziyye fî hükmi'l-iktidâi bi'l-muhâlîfi ve mesâilü 'ammî bihâ'l-beliyyete*⁷⁴

15. (رسالة في حكم المبلغ ومن أخذ بقوله من المقتدين) *Risâle fî hükmi'l-mübellîği ve men ehaze bi-kavlihî mine'l-muktedîn*⁷⁵

16. (رسالة في جواز الاقتداء بالمخالف في صلاة العيد) *Risâle fî cevâzi'l-iktidâi bi'l-muhâlîfi fî salâti'l-'îdi*⁷⁶ Bu eser h. 1106 tarihinde istinsah edilmiştir. Rampor M6532 (902)'de 278^b-280^a varakları arasında yer almaktadır. Ayrıca Kral Suud Üniversitesi'nde 3/451'de 6-7 varakları arasında *Risale Reddül-kavli'l-anîd* ile başlamakta *Nazmu Risâleti İbn Sînâ fî Hayy b. Yekzân* ile son bulmaktadır. Risale, Dr. Cemal Aziz Halaf tarafından tahkik edilerek *Mecelletü'l-Câmi'atü'l-İrâkiyye*'de yayınlanmıştır.⁷⁷

Şâfiî yahut diğer mezhep imamların arkasında bayram namazı kılmanın hükümü konusunda kaleme alınmış bir risaledir. Eserde netice itibariyle diğer mezhep imamları arkasında namaz kılmanın caiz olduğu belirtilmektedir.

70 Özer, "Pîrîzâde İbrâhim'in Risâletü gâyeti't-tahkîk fî 'ademi cevâzi't-telfîki fî't-taklîd Adlı Eserinin Tahkik-li Neşri ve Tercümesi", s. 121-181.

71 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

72 Pîrîzâde, *Risâle el-kavlü's-sedîdi fî hükmi't-taklîdi*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkîş-Şerîf Ktp. nr. 4/3852.

73 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b. Yazma nüshaları için bk. Pîrîzâde, *Risâle fî furû'î't-taklîdi*, Medine Mahmudiyye Ktp., nr. 3/2646.

74 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, s. 377. Yazma nüshaları için bk. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 16/ 8, 2032; Rampor M6532 (902), v. 280a-283a. *Hizânetü't-tûrâr*, 38454'e göre Rampor 1/167 (356).

75 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

76 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 69/ 28, 143.

77 Halaf, "Tahkîku Risâleti fî cevâzi'l-iktidâi bi'l-muhâlîfi fî salâti'l-'îdi li-Bîrîzâde", s. 75-91.

17. (القول الأزهر فيما يفتى به بقول الإمام زفر) *el-Kavlü'l-ezher fî mâ yüftâ bihi bi-kavli'l-İmâmü Züfer*.⁷⁸ Eserin yazma nüshası Rampor M8961 (1809)'da 31^b-32^b varaklar arasında yer almaktadır. Hizane'de 38460 numarada Rampor 1/237; Medine Mahmudiyye Kütüphanesi 8/7 2646; Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkhı bölümü 1248(2868) numarada iki varak halinde yer almaktadır.⁷⁹ Kral Suud Üniversitesi 399 numarada üç varak halinde yer almaktadır. Bu risale, Ömer eş-Şeyhali tahkikiyle 2011'de⁸⁰ makale olarak yayınlanmıştır. Ayrıca 2020'de ise Dr. Ali Osman Cerâdî tarafından Abdülğani en-Nablusî'nin *Nükûdü's-surer şerhu 'Ukûdî'd-dürer fî mâ yüftâ bihi min akvâli'l-İmâmü Züfer* adlı eseriyle Pîrîzâde'nin *el-Kavlü'l-ezher fî mâ yüftâ fihi bi-kavli'l-İmâmü Züfer*'ini bir araya getirerek yayınlamıştır.⁸¹

Eserde, Hanefî mezhebinde ihtilaf edilen meselelerde imamların görüşlerinin hangi usûle göre tercih edileceği hatırlatılıp İmam Züfer'in on sekiz görüşüne yer verilmektedir.

18. (رسالة في معنى الاستحسان والقياس) *Risâle fî ma'ne'l-istihsâni ve'l-kıyâsi*⁸² Risalenin kaleme alınma gerekçesi, Pîrîzâde'ye sorulan “bunun hükmü kıyasen değil de niçin istihsânen caiz oluyor?” sorusunun cevabıdır. Bu çerçevede kıyas ve istihsanın tanımı ile istihsanın kısımlarına değinen Pîrîzâde, istihsan ile kıyasın taaruzu halinde nasıl bir yöntem izleneceği konusunu tartışmaktadır. Eser, Hasan Özer'in tahkikiyle makale olarak yayınlanmıştır.⁸³

19. (رسالة على الطراز المذهب في بيان الصحيح من المذهب) *Risâle ale't-Tırâzi'l-müzheb fî beyâni's-sahihi mine'l-mezhebi*⁸⁴ *et-Tırâzü'l-mezheb* başlığı altında ele alınan konular genelde fetva usûlüne dair kuralları kapsamaktadır. Özellikle mezhep içerisinde farklı icthatlar olduğunda bu görüşlerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği hususunda takip edilecek metotlar üzerinde durulmaktadır. Hanefî mezhebinde bu alanda yazılan en önemli eserlerden birisi de eş-Şuhâvî'nin (ö. 984/1576) *et-Tırâzü'l-müzheb* adlı eseridir.⁸⁵

78 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261. Fihrisü Âlî'l-Beyt, 127/ 37, 379.

79 <http://www.almajidcenter.org/>

80 Abdülkerim eş-Şeyh Ali, “Tahkiku'l-Kavli'l-ezher fî mâ yüftâ bihi bi-kavli'l-İmâm Züfer li-Birîzâde”, *Mektebetü Dâri's-Sabah*.

81 Bk. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2020.

82 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b. Yazma nüshası için bk. Pîrîzâde, *Risâle fî ma'ne'l-istihsân ve'l-kıyâs*, Medine Mahmudiyye Kütüphanesi nr. 6/2646.

83 Özer, “Pîrîzâde'nin Risâle Fi Ma'ne'l-İstihsân Ve'l-Kıyâs Adlı Eserinin Tahlil, Tahkik ve Tercümesi”, s. 1-18.

84 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

85 Bayder, “Bedreddin eş-Şuhâvî'nin et-Tırâzü'l-müzheb Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi”, s. 211-257.

20. (القول الصواب في حكم إحداه الباب) *el-Kavlü's-savâbi fi hükmi ihdâsi'l-bâbi*.⁸⁶ Bu risale *Hediyetü'l-Ârifîn*'de *el-Kavlü's-savâb fi hükmi'l-bâbi bi-menküli'l-ashâb* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1257(2868) numarada 1071 tarihli üç varak olarak yer almaktadır.⁸⁷

21. (رسالة في تقييد المحتمل) *Risâle fi takyîdi'l-muhtemel*⁸⁸

22. (الأقوال المرجحة في فساد الرسالة الموضحة) *el-Akvâlü'l-müraccehatü fi fesâdi'r-risâleti'l-muvazzahati*:⁸⁹ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi fesâdi'r-risâleti'l-mevzûha* şeklinde yer almaktadır.

23. (بغية الخاص والعام فيما أوجب الله على المكلفين من الأوامر) *Buğyetü'l-hâssi ve'l-âmmi fi mâ evceballâhu 'ale'l-mükellefîne mine'l-enâmî*⁹⁰

24. (تبليغ الأمل في عدم جواز التقليد بعد العمل) *Teblîğu'l-emeli fi 'ademi cevâzi't-taklîdi ba'de'l-ameli*.⁹¹ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 836(2868) numarada 18 Rebîussânî 1065 tarihli üç varak olarak yer almaktadır.⁹²

25. (القول الظريف في حكم مفهوم التصانيف) *el-Kavlü'z-zarîfi fi hükmi mefhûmi't-tesânîfi*⁹³

26. (الكشف والتدقيق لشرح غاية التحقيق في منع التلفيق في التقليد) *el-Keşfü ve't-tedkiki li-şerhi Ğâyeti't-tahkiki fi men'i't-telfiki fi't-taklîdi*.⁹⁴ Bu eser, Pîrizâde'nin daha önce telif ettiği *Ğâyeti't-tahkîk fi men'i't-telfiki fi't-taklîd* adlı eserindeki kapalılığı ortadan kaldırmak için kaleme aldığı risalesidir. Risale, 271^a-281^a varakları arasındadır. Metnin rengi kırmızı üst çizgi ile gösterilmektedir. Ayrıca Medine el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye Kütüphanesi nr. 2646'da 6^b-16^b varakları arasında yer aldığı belirtilmektedir.⁹⁵

86 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

87 <http://www.almajidcenter.org/>

88 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

89 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

90 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a. Yazma nüshaları için bk. Fihrisu Âli'l-Beyt, 27: 26, Rampor M896 (1809), v. 38b-42b.

91 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34.

92 <http://www.almajidcenter.org/>

93 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b.

94 Pîrizâde, *el-Keşfü ve't-tedkiki li-şerhi Ğâyeti't-tahkiki fi men'i't-telfiki fi't-taklîdi*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Haramî'l-Mekkî-Ş-Şerif Ktp. nr. 4/4013.

95 Özer, *Mekke'de Bir Osmanlı Kadısı Pîrizâde*, s. 61.

27. (مذهب الإمام أبي حنيفة) *Mezhebü'l-İmâmı Ebî Hanîfe*.⁹⁶ Bu eser, Kahire Dârü'l-Kütüb'de 1/433 (545) de yer almaktadır. Risalede Hanefî mezhebinde fetva verirken, nakilde bulunurken takip edilmesi gereken usul ve yöntem hakkında temel bilgiler sunulmuş, görüşlerin ihtilafında fetvaya esas görüşün tercihini ifade eden lafızlar izah edilmektedir. Eserin tahkik ve tercümesi Hasan Özer tarafından neşredilmiştir.⁹⁷

28. (رسالة في مفهوم الرواية) *Risâle fî mefhûmi'r-rivâye*. Pîrîzâde, mefhûm-ı rivâyetin hükmünü araştırıp muteber müteahhir fakihlerin kitaplarından derleyerek bu risaleyi kaleme aldığını ifade etmektedir. Pîrîzâde, risâlenin ilk kısmında mefhûm-ı rivâyetin tanımını, delil olmasını, muhalefe ile mukayesesini yaptıktan sonra ikinci kısımda *edebü'l-kâdı*, üçüncü kısımda *da'vâ*, dördüncü kısımda *şahitlik* ve beşinci kısımda da *ta'zîr* konusu altında konuyu ele alarak izah etmektedir.⁹⁸

4.2.2. İbadet konularına dair risaleleri

29. (رسالة في حكم الاستبراء) *Risâle fî hükmi'l-istibrâ*⁹⁹

30. (الأمنية في صحة الوضوء بلا نية) *el-Umniyyetü fî sıhhati'l-vudûi bilâ niyyetin*¹⁰⁰

31. (رسالة في فروض الصلاة) *Risâle fî furûzi's-salâti*¹⁰¹: Namazın farziyeti hakkında tafsili olarak konuyu ele almaktadır. Abdest ve necasetten başlayarak namazın rükünlerini, kıyam ve kıraatlerini, tekbirlerini, namazın vakti ve kıblenin tayin edilmesi vb. konularını açıklamaktadır. Eser bir mecmua içerisinde 18-39 sayfaları arasındadır. Pîrîzâde risalesini Şevval'in sonlarına doğru 1056'da tamamladığını ferağ kaydında belirtmektedir. Müstensih Ahmed b. Muhammed Şems el-Hanefî eseri 1097 senesinde müellifin nüshasından istinsah ettiğini ifade etmektedir.¹⁰²

32. (رسالة في الإشارة في التشهد) *Risâle fî'l-işâreti fî't-teşehhüdi*.¹⁰³ Kral Suud Üniversitesi 451 numarada iki sayfa halinde yer almaktadır. Ayrıca *er-Risâletü'l-Mermûze* şeklinde de zikredilmektedir. Eserde, tahiyatta teşehhüd okurken parmağın kaldırılmasının hükmü ve bunun delilleri üzerinde durulmaktadır.

96 Fihrisu Âli'l-Beyt, 163/46, 891.

97 Bk. Özer, "Pîrîzâde İbrahim ve Mezhebî'l-İmâmî'l-Azam İsimli Risalesinin Tahkik ve Tercümesi", s. 327-341.

98 Eser, 8 varaktır. Bk. Pîrîzâde, *Risâle fî mefhûmi'r-rivâye*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekki's-Şerif Ktp. nr. 4/4045.

99 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

100 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41.

101 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

102 Pîrîzâde, *Risâle fî furûzi's-salâti*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekki's-Şerif Ktp. nr. 4/3852.

103 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41. Yazma nüshaları için bk. Fihrisu Âli'l-Beyt, 10: 20, 1514; Riyad: Kral Suud Üniversitesi, 1:451, 1-4.

33. (رسالة في أحكام صلاة الجنازة) *Risâle fî ahkâmi salâti'l-cenâzeti*¹⁰⁴

34. (المهّمات الواجبة لجنّازة المسلم الحاضرة) *el-Muhimmâtü'l-vâcibetü li-cenâzeti'l-müslimi'l-hâzırati*.¹⁰⁵ Bu risale Riyad Kral Suud Üniversitesi 5/451'de 12-13 varakları ile 6/4447'de 12. varakta yer almaktadır. Yine Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fikhı bölümü 1788 (2868) numarada iki varak olarak yer almaktadır.¹⁰⁶

35. (القول الفصل في محمل الجنازة في الأصل) *el-Kavlü'l-fasli fî muhmelî'l-cenâzeti fî'l-asli*.¹⁰⁷ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî hükmi hamli'l-cenâzeti ile'l-makbarati* şeklinde yer almaktadır.

36. (رسالة في إسقاط الصّلاة عن الميت) *Risâle fî iskâti's-salâti 'ani'l-meyyiti*.¹⁰⁸ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî hükmi iskâti's-salâti* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fikhı bölümü 1787(2868) numarada da *Risâle fî beyâni hükmi iskâti's-salâti ani'l-meyyiti* başlığıyla bir varak olarak yer almaktadır.¹⁰⁹

37. (رسالة في تأخير الصّلاة في السفر) *Risâle fî te'hîri's-salâti fî's-seferi*.¹¹⁰ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Def'u'z-zarari fî't-terhîsi bi-te'hîri's-salâti fî's-seferi* lafızlarıyla geçmektedir. Eserin yazma nüshası Kral Suud Üniversitesi 451 numarada iki sayfa halinde yer almaktadır.

Yolculuk halinde namazların geciktirilmesi, vaktinde kılınmasına riayet edilmemesi gibi sebeplerden ötürü insanların madur edilmemesi için bu eseri kaleme aldığı ifade edilmektedir.

38. (رسالة في حكم الصّلاة إلى الجانب الشرقي من الكعبة) *Risâle fî hükmi's-salâti ile'l-cânibi's-şarkiyyi mine'l-ka'beti*¹¹¹

39. (رسالة في حد الجهر بالصّلاة) *Risâle fî haddi'l-cehri bi's-salâti*¹¹² Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle Tahsilü'l-ecri fî ibâneti haddi'l-cehri* şeklinde yer almaktadır.

104 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

105 Fihrisu Âli'l-Beyt, 188/38, 1335.

106 <http://www.almajidcenter.org/>

107 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

108 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

109 <http://www.almajidcenter.org/>

110 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41. Yazma nüshaları için bk. Pîrizâde, *Risâle fî te'hîri's-salâti fî's-seferi*, Riyad: Kral Suud Üniversitesi, 451/4, 8-11.

111 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322b.

112 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

40. (رسالة في مجاوزة الميقات بغير إحرام) *Risâle fî mücâvezeti'l-mikâti bi-ğayri ihrâmin*¹¹³

41. (رسالة في حكم جواز العمل بالحيلة لمن قصد مجاوزة الميقات بلا إحرام) *Risâle fî hükmi cevâzi'l-'ameli bi'l-hileti li-men kasade mücâvezete'l-mikâti bi-lâ ihrâmin*.¹¹⁴ Eserin kaleme alınma gerekçesi, ihramsız olarak mikat sınırlarını geçen bir kimse için hile (çözüm) ile amel etmenin cevazı hakkındaki hükmü ortaya koymaktır. Bu eser h. 1063 tarihinde istinsah edilmiş, müstensihî ise belli değildir. Eser Mekke el-Mükerereme Kütüphanesinde Hanefî fikhî kısmında mecâmî' içerisinde 115 numarada 4 varak olarak yer almaktadır. Ayrıca Rampor D9406 (2515)'de 35b-37a varakları arasında yer almaktadır.

42. (رسالة في مشروعية العمرة في أشهر الحج) *Risâle fî meşru'iyeti'l-umreti fî eşhuri'l-hacci*:¹¹⁵ Bu eser Muhibbî'de ve ondan doğrudan alıntı yapan Abdullah Mürdâd'da *Risâle fî cevâzi'l-umre fî eşhuri'l-hacc* lafzıyla geçmektedir. Eser Pîrîzâde tarafından 1083'te telif edilmiştir. Bu risale *Meşrû'iyeti'l-'umreti li'l-Mekkî fî eşhuri'l-hacc* lafızlarıyla Muhammed Ahmed Derviş tarafından h. 1138 senesinde istinsah edilmiş, Mekke Ummu'l-Kurâ Üniversitesi 3/403'de 40-51 sayfaları arasında yer almaktadır. Ayrıca bkz. *Hizânetü't-türâs*, r. 21969 ile *Fihrisu Merkezi'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye*, 0550-8. Eser, *Risâle fî cevâzi'l-'umre fî eşhuri'l-hacci min ğayri kerâhe* ismiyle Irak Diala Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi hocalarından Dr. Kasım Nasır Hüseyin tarafından tahkik edilerek 2016'da yayınlanmıştır.¹¹⁶

43. (رسالة في تكفير الحج للصغائر والكبائر) *Risâle fî tekfîri'l-hacci li's-sağâiri ve'l-kebâiri*:¹¹⁷ Bu eser *el-Muhtasar*'da *Risâle fî tekfîri'l-hacc li't-tebe'ât ve'l-kebâir* şeklinde zikredilmiştir. Yazma eserlerin bulunduğu kütüphanelerde *Zehîratü'n-nâzir fî tekfîri'l-hacci li't-tebe'âti ve's-sağâir* şeklinde geçmektedir. Eserin h. 1095 tarihli yazma nüshası Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fikhî bölümü 1867(2868) numarada üç varak, Kral Suud Üniversitesi 451 numarada ise iki varak halinde yer almaktadır.¹¹⁸

113 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

114 Fihrisu Âli'l-Beyt, 59/70, 1653.

115 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Muhibbî, *Hulâsati'l-eser*, I, 20; Abdullah Mürdâd, *el-Muhtasar*, s. 40. Yazma nüshaları için bk. Fihrisu Âli'l-Beyt, 46/11, 606; Pîrîzâde, *Risâle fî meşru'iyeti'l-'umreti fî eşhuri'l-hacci*, Riyad Kral Suud Üniversitesi, 6/108 (4 varak).

116 Kasım Nasır Hüseyin, "Tahkiku Risâleti fî cevâzi'l-'umre fî eşhuri'l-hacci min ğayri kerâhe li-Birîzâde", (2016).

117 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mürdâd, *el-Muhtasar*, s. 42. Yazma nüshaları için bk. Fihrisu Âli'l-Beyt, 65/33, 33; Pîrîzâde, *Risâle fî tekfîri'l-hacci li's-sağâiri ve'l-kebâir*, Riyad Kral Suud Üniversitesi, 7/451 (4 varak).

118 <http://www.almajidcenter.org/>

Eserde, haccı tamamlayanların büyük-küçük günahlarının affı meselesi konusunda, özellikle tartışmalı olan büyük günahların afedilebileceğine dair görüşler yer almaktadır.

44. (رسالة في تجديد إحرار الصبي بعد البلوغ) *Risâle fî tecdîdi ihrâmi's-sabiyyi ba'de'l-bulûğî*.¹¹⁹ Bu risale Kral Suud Üniversitesi'nde 6/451'de 14-15 varakları arasında *Hidâyetü'l-ğabiyyi fî takyîdi feshi ihrâmi's-sabiyyi* adıyla zikredilmektedir. Ayrıca Mekke-i Mükerrreme Kütüphanesi Hanefî fıkıh bölümü 5(6) numaralı bir mecmua içerisinde h. 1308 Halil b. İbrahim el-Acemî tarafından *Hidâyetü'l-ğabiyyi fî takyîdi feshi ihrâmi's-sabiyyi* adıyla istinsah edilmiş iki varak halinde yer almaktadır.¹²⁰

Müellif, eserinin mukaddimesinde “Çocuk olan bir kimsenin hac için ihrama girmesi halinde, bu haccın hükmünün ne olacağı, şayet ihramdan haccın rükünlerini bitirmeden çıkması yahut hacc tamam olmadan bulûğa ermesi halinde neler yapması gerektiği” gibi alternatif durumları dile getirmektedir.

45. (رسالة في أحكام الصلاة بظلة السبيل الخارجة في المسجد على باب الصفا وأمامه صفوف من النساء) *Risâle fî ahkâmi's-salâti bi-zilleti's-sebili'l-hâriceti fî'l-mescidi 'alâ bâbi's-safâ ve emâmehu sufûfun mine'n-nisâi*.¹²¹

46. (رسالة في قصر الصلاة من مكة إلى جدة) *Risâle fî kasri's-salâti min Mekke ilâ Cidde*¹²²

47. (رسالة رفع الأوهام في عدم جواز صلاة الرجال خلف صف النساء في المسجد الحرام) *Risâle Raf' u'l-evhâmî fî 'ademi cevâzi salâti'r-ricâli halfe saffi'n-nisâi fî'l-mescidi'l-harami*:¹²³ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî 'ademi cevâzi salâti'r-ricâli halfe saffi'n-nisâi* şeklinde yer almaktadır. Eser, Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf tarafından tahkik edilerek 1437/2015'te yayınlanmıştır. Eser ayrıca Mekke'de Matbaa-ı Terakki-i Mecîdiyye-i Osmâniyye'de 1331'de beş sayfa müstakil risale olarak basılmıştır.

48. (رسالة في فضل الطواف) *Risâle fî fadli't-tavâfi*¹²⁴ Bu risale *Hediyyetü'l-Ârifîn ve el-Muhtasar*'da *el-İthâfu bi'l-ehâdisi'l-vârideti fî [fazli]'t-tavâfi* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkıh bölümü 695(2868) numarada iki varak halinde yer almaktadır.¹²⁵

119 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

120 <http://www.almajidcenter.org/>

121 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

122 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

123 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41.

124 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 34; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

125 <http://www.almajidcenter.org/>

49. (رسالة في أحكام البناء بمينى) *Risâle fî ahkâmî'l-binâ bi-Mina*:¹²⁶ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî hukmî'l-binâ bi-Mina* şeklinde yer almaktadır. Bir varaktan oluşan bir risaledir.

50. (رسالة للمعة في صلاة الأربع بعد الجمعة) *Risâle el-Lüm'atü fî salâti'l-erba'î ba'de'l-cum'ati*:¹²⁷ Bu risale *Hediyetü'l-Ârifîn ve Osmanlı Müellifleri*'nde *el-Lüm'atü fî hükmi salâti'l-erba'î ba'de'l-cum'ati* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkhi bölümü 1789(2868) numarada ik varak olarak yer almaktadır.¹²⁸

51. (رسالة في صوم يوم الشك) *Risâle fî savmi yevmiş-şekk*¹²⁹

52. (السيف المسلول في جواز دفع الزكاة لآل الرسول) *es-Seyfü'l-meslûlü fî cevâzi def'iz-zekâti li-âli'r-resûli*:¹³⁰ Bu risalede geçen “zekât” kelimesi *Hulâsa ve İzâhü'l-meknûn*'da “sadaka” olarak zikredilmiştir. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkhi bölümü 1267 (2868) numarada 12 Şaban 1077 tarihli bir varak halinde yer almaktadır.¹³¹

4.2.4. Muamelata dair risaleler

53. (رسالة في حكم القبض) *Risâle fî hükmi'l-kabzı*:¹³² Bu risale *el-Muhtasar*'da *Raf'u'l-kabzı fî hükmi'l-kabzı* olarak zikredilmektedir.

54. (العجالة في بيع العدة والأمانة) *el-Acâletü fî bey'îl-'iddeti ve'l-emâneti*:¹³³ Bu eser *el-'Acâletü fî hükmi bey'îl-'iddeti ve'l-emâneti* şeklinde de kaynaklarda yer almaktadır. Yazma nüshaları Kral Suud Üniversitesi 1/2498'de 1-4 varakları arasında ve Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar 622, 11/1160'da yer almaktadır.

55. (رفع الأضرار في رد القول بأن قبول الإبراء إقرار) *Raf'ü'l-ezrâri fî reddi'l-kavli bi-enne kabûle'l-ibrâi ikrârun*¹³⁴

126 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

127 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41.

128 <http://www.almajidcenter.org/>

129 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b.

130 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34; *İzâhü'l-meknûn*, s. 36.

131 <http://www.almajidcenter.org/>

132 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

133 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 103:11, 53. *Hizânetü't-türâs*, 38452.

134 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

56. (رسالة في المعاملات لمن ابتلي بالخصومات عشرون فصلا لا يستغني عنها كل حنفي.) *Risâle fi'l-mu 'âmelâti li-men übtüliye bi'l-husûmâti 'işrûne faslen lâ yûstağnâ anhâ küllü Hanefiyyin*¹³⁵

57. (رسالة في بيع الوفاء.) *Risâle fi beyi 'l-vefâi.* Mekke-i Mükerreme Kütüphanesi Hanefî fihkî bölümünde bir mecâmî' içerisinde 3 (10) numarada h. 1103 istinsah tarihli iki varak halinde yer almaktadır.¹³⁶

4.2.5. Eşya hukukuna dair risaleler

58. (رسالة في: إن للإنسان أن يحدث في ملكه ما يشاء ما لم يضر بجاره.) *Risâle fi inne li'l-insâni en-yuhaddise fi milkihi mâ yeşâu mâ lem yedurru bi-cârihi.*¹³⁷ Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1259(2868) numarada risalenin son kısmı *mâ lem yufahhiş* lafızlarıyla bitmekte ve iki varak halinde yer almaktadır.¹³⁸

59. (رسالة في حكم الفناء للدار.) *Risâle fi hükmi'fenâi li'd-dâri*¹³⁹

60. (القول التام في عدم انفساخ الدار المستأجرة بالانهدام.) *el-Kavlü't-tâmî fi 'ademi infisâhi'd-dâri'l-müste'cirati bi'l-inhidâmi.*¹⁴⁰ Yazma nüshaları Rampor D9406 (2515)'de 34^a-35^a varakları arasında bulunmaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1252(2868) numarada h. 1074 tarihli iki varak olarak yer almaktadır.¹⁴¹

4.2.11. Borçlar hukukuna dair risaleler

61. (رسالة في ضمان الصيرفي.) *Risâle fi damâni's-sayrafi*¹⁴² Bu risale *Hediyetü'l-Ârifîn ve Osmanlı Müellifleri*'nde *İzhârü'l-kenzi'l-mahfi fi 'ademi damâni's-sayrafi* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1260(2868) numarada h. 1060 tarihli, iki varak olduğu belirtilmektedir.¹⁴³

135 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a.

136 <http://www.almajidcenter.org/>

137 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

138 <http://www.almajidcenter.org/>

139 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a.

140 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34. Fihrisü Âli'l-Beyt 40: 127, 392.

141 <http://www.almajidcenter.org/>

142 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261.

143 <http://www.almajidcenter.org/>

62. (القول السار في ثبوت الاستحقاق بالإقرار) *el-Kavlü's-sâri fî sübüti'l-istihkâki bi'l-ikrâri*.¹⁴⁴ Bu risale *Hediyetü'l-Ârifî*'nde *el-Kavlü's-sâr fî hükmi fenâ'id-dâr* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1258 (2868) numarada da *el-Kavlü's-sâri fî hükmi fenâ'id-dâri* lafızlarıyla iki varak olarak yer almaktadır.¹⁴⁵

4.2.7. Aile hukukuna dair risaleler

63. (رسالة فيما إذا ادعت المرأة الخلع وادعى الزوج الاستثناء) *Risâle fî mâ izâ idde'ati'l-meretü'l-hul'a ve idde'â'z-zevcü'l-istisnâe*.¹⁴⁶

64. (رسالة فيمن علق طلاق زوجته بالبراءة من النفقة للعدة والمهر ومؤنة السكنى) *Risâle fî men 'allaka talâke zevcetihi bi'l-berâeti mine'n-na fakati li'l-iddeti ve'l-mehri ve meûneti's-süknâ*.¹⁴⁷ Bu risale Riyad Kral Suud Üniversitesi 3/2073'de 13-15 varakları ile 4/2073'de bir mecmua içerisinde on altıncı varakta yer almaktadır. Eserde, kadının ileriye dönük şarta bağlı bazı hususlarda kocası tarafından teberrisine karşılık talakı talep etmesi halinde hemen talakın vâki olamayacağını, ancak şartların gerçekleşmesiyle bu teberrinin karşılık bulacağı ve o zaman talakın gerçekleşeceği anlatılmaktadır.

65. (رسالة في معنى العقر) *Risâle fî ma 'na'l-ukri*.¹⁴⁸ Bu risalenin yazma nüshası mektebetü Câmîati'r-Riyâd Ktp. 2077 numarada 45^b ile Rampor M8961 (1809)'da 31^b varağında yer almaktadır. Eserin kaleme alınma gerekçesine mukaddime kısmında değinen müellif, Hanefî âlimlerinin “ukr” kelimesinin hangi anlamda kullandıklarını öğrenme istemeleri üzerine kendisinin kitaplardaki bilgileri özetleyerek “hür olanlar için ifade edildiğinde mehr-i misil; cariyeler için kullanıldığında bekâr olanlarda kıymetlerinin onda biri, dul olanlarda ise yirmide biri” şeklinde ifade etmektedir.

66. (رسالة في حكم الطلاق المعلق بالإبراء) *Risâle fî hükmi't-talâki'l-mu'allaki bi'l-ibrâi*.¹⁴⁹ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî hükmi't-talâki'l-mu'allaki bi-sihhati'l-berâeti* şeklinde yer almaktadır. Hizane 38456'da Rampor 1/199 olarak zikredilmektedir.

144 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 34.

145 <http://www.almajidcenter.org/>

146 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

147 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

148 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 175: 12, 122.

149 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 58: 37, 1354. Yazma nüshaları için bk. Rampor M8961 (1809), v. 30b-31a.

67. (رسالة في حكم المسكن للزوجة وخروجها للأبوين وفيما إذا زُفَّت بلا جهاز). *Risâle fi hükmi'l-meskeni li'z-zevceti ve hurûcihâ li'l-ebeveyni ve fi mâ izâ züffet bilâ cihâzin*¹⁵⁰

68. (رسالة في الطلاق). *Risâle fi't-talâki*¹⁵¹

69. (القول الصحيح في حكم الواقع بالطلاق الصريح). *el-Kavlüs-sahîhi fi hükmi'l-vâki 'i bi't-talâki's-sarîhi*.¹⁵² Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi hükmi'l-vâki 'i bi't-talâki's-sarîhi* şeklinde yer almaktadır. Bu eser h. 1106 senesinde istinsah edilmiştir. Riyad Kral Suud Üniversitesi 2077/1'de 1-3 varakları arasındadır. Eserin yazılma gerekçesini mukaddime kısmında değinen müellif, Mekke kadısı Hasan Efendi'nin kendisinden "sarih talakın, muallak olması halinde bir ric'i talakın oluşup oluşmayacağı" konusu ile ilgili âlimlerin görüşlerinin derlenmesini talep ettiğini ifade etmektedir.

70. (الإبانة في زمن سقوط النفقة المفروضة دون المستدانة). *el-İbânetü fi zemeni sukûti'n-nafakati'l-mefrûzati dûne'l-müstedâneti*.¹⁵³

71. (العمدة في طلاق المعتدة). *el-'Umdetü fi talâki'l-mu'teddeti*.¹⁵⁴ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi hükmi ca'li't-talâki bi-yedi'z-zevceti ve'l-mevlâ ve'l-'iddetü fi talâki'l-mu'tedde* şeklinde yer almaktadır.

72. (المتعة في عدم جواز استخلاف خطيب الجمعة). *el-Mut'atü fi 'ademi cevâzi istihlâfi hatîbi'l-cum'ati*. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1844 (2868) numarada iki varak olarak yer almaktadır.¹⁵⁵

73. (الإبانة في حكم طلب والد ولد أحياناً زمن الحضانة). *el-İbânetü fi hükmi talebi vâliidi veledihi ehyânen zemeni'l-hidâneti*. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fihkî bölümü 1266 (2868) numarada iki varak halinde yer almaktadır.¹⁵⁶

4.2.10. Ceza hukukuna dair risaleler

74. (الجمع والتحرير في حكم التعزير). *el-Cem'u ve't-tahriru fi hükmi't-ta'zîri*.¹⁵⁷

150 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a.

151 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a.

152 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 129: 5, 427.

153 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

154 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

155 <http://www.almajidcenter.org/>

156 <http://www.almajidcenter.org/>

157 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a.

4.2.9. Yargılama hukukuna dair risaleler

75. (القول الأسنى في دعوى الاستثناء) *el-Kavlü'l-esnâ fi da 'vâ'l-istisnâi*.¹⁵⁸

76. (رسالة في أدب المفتي) *Risâle fi edebi'l-müftî*¹⁵⁹

77. (رسالة في أدب المفتي والقاضي) *Risâle fi edebil'l-müftî ve'l-kâdi*¹⁶⁰

78. (الإيضاح والتبيين في حكم البراءة بالاستيفاء والإسقاط للدين) *el-Îzâhu ve't-tebyînu fi hükmi'l-berâeti bi'l-istîfâi ve'l-iskâtî li'd-deyni*.¹⁶¹

79. (رسالة في النزول عن الوظائف) *Risâle fi'n-nüzûli 'ani'l-vezâifi*.¹⁶²

80. (رفع الأضرار فيما يضر بالجار) *Raf'u'l-ezrâri fi mâ yezurru bi'l-câri*.¹⁶³

81. (رسالة في دعوى اليد) *Risâle fi da 've'l-yedi*.¹⁶⁴ Bu risale *Hediyetü'l-Ârifin ve Osmanlı Müellifleri*'nde *İfrâğu'l-cehdi fi da'va'l-yedi* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1250(2868) numarada *İfrâğu'l-cehdi fi hükmi da'va'l-yedi* başlığıyla iki varak olarak yer almaktadır.¹⁶⁵

82. (القول التام في عدم صحة عزل القوام) *el-Kavlü't-tâmmi fi 'ademi sıhhati 'azli'l-kıvâmı*.¹⁶⁶ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi 'ademi sıhhati 'azli'l-kıvâmı* şeklinde yer almaktadır.

83. (السهم الصائب في الحكم على الغائب) *es-Sihâmü's-sâibi fi'l-hükmi 'ale'l-ğâibi*.¹⁶⁷ Bu risale *el-Muhtasar*'da *es-Sehmü's-sâibi 'alâ men hakeme min nuvvâbi'l-vakti ale'l-ğâibi* şeklinde yer almaktadır.

84. (رفع الضلال في بيان حكم التعزير بأخذ المال) *Raf'u'd-dalâli fi beyâni hükmi't-ta 'zîri bi-ahzi'l-mâlî*.¹⁶⁸ Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1256 (2868) numarada bir varak olarak yer almaktadır.¹⁶⁹

158 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

159 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

160 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

161 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

162 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

163 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a. *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 68/10, 328. Yazma nüshaları için bk. Rampor M8961 (1809), vr. 34b-35b.

164 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 36; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261.

165 <http://www.almajidcenter.org/>

166 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

167 Pîrizâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41.

168 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

169 <http://www.almajidcenter.org/>

85. (القول الفاصل الماضي في بيان حكم عزل السلطان للقاضي) *el-Kavlü'l-fâsılı'l-mâzî fi beyâni hükmi 'azli's-sultâni li'l-kâdi*.¹⁷⁰ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1249 (2868) numarada iki varak olarak yer almaktadır.¹⁷¹

86. (القول الموفي في الرد على القاضي عبد الجواد المنوفي) *el-Kavlü'l-mûfi fi'r-reddi 'ale'l-kâdi 'Abdülcevvâd el-Menûfi*.¹⁷²

87. (النقول المنيفة في حكم شرف ولد الشريفة) *en-Nukûlü'l-munîfetü fi hükmi şere-fi velediş-şerîfeti*.¹⁷³ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1265(2868) numarada istinsah tarihi 1120 Cemâziyelevvel tarihli iki varak olarak yer almaktadır.¹⁷⁴

88. (الواضح من النقول في حكم الفراغ والنزول) *el-Vâdıhu mine'n-nukûli fi hükmi'l-ferâği ve'n-nuzûli*.¹⁷⁵ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1262(2868) numarada iki varak olarak yer almaktadır.¹⁷⁶

4.2.12. Vakıf hukukuna dair risaleler

89. (رسالة في عدم دخول أولاد البنات في الوقف) *Risâle fi 'ademi duhûli evlâdi'l-benâti fi'l-vakfi*.¹⁷⁷ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi 'ademi duhûli evlâdi'l-benâti fi müsemmâ evlâdi'l-evlâdi* şeklinde yer almaktadır

90. (الإتحاف في مهمات الأوقاف) *el-İthâfu fi muhimmâti'l-evkâfi*.¹⁷⁸ Bu risale *el-Muhtasar*'da *el-İthâfu bi-muhimmâti mesâili'l-evkâfi* şeklinde yer almaktadır.

91. (الاستدلال في حكم الاستبدال) *el-İstidlâlü fi hükmi'l-istibdâli*.¹⁷⁹ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi hükmi'l-ferâği ve'l-istidlâli fi hükmi'l-istibdâli* şeklinde yer almaktadır. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkıhı bölümü 1261 (2868) numarada da *İfrâğu'l-cehdi fi hükmi da 'va'l-yedi* başlığıyla bir varak olarak yer almaktadır.¹⁸⁰

170 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

171 <http://www.almajidcenter.org/>

172 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

173 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

174 <http://www.almajidcenter.org/>

175 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

176 <http://www.almajidcenter.org/>

177 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

178 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

179 Pîrizâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

180 <http://www.almajidcenter.org/>

4.2.6. Miras hukukuna dair risaleler

92. (رسالة في الفرائض) *Risâle fi'l-ferâizi*.¹⁸¹

93. (رسالة في نقص القسامة) *Risâle fi naksi'l-kasameti*.¹⁸²

94. (رسالة في الجبِّ والعنة) *Risâle fi'l-cebbi ve'l- 'inneti*:¹⁸³ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi 'ademi irsi'z-zevci mine'l-mufârakati bi'l-marazi bi'l-cebbi ve'l- 'inneti* şeklinde yer almaktadır.

4.2.3. Helal-Haramlara dair risaleler

95. (السؤال والمراد في جواز استعمال المسك والعنبر والزياد) *es-Suâlû ve'l-murâdu fi cevâzi isti'mâli'l-miski ve'l- 'anberi ve'z-zebâdi*.¹⁸⁴ Pîrîzâde risalenin yazılma gerekçesini eserin ilk satırlarında misk, anber zebad kullanılması hakkında Hanefî mezhebinden nakiller yaparak konuyu ele almaktadır. Eser bir mecmua içerisinde 155-158 sayfaları arasında yer almaktadır.¹⁸⁵ Ayrıca eserin h. 1064 tarihli yazma nüshası Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fikhî bölümü 2074(2868) numarada iki varak olarak yer almaktadır.¹⁸⁶

96. (رسالة في تطهير السمن والعسل إذا تنجس) *Risâle fi tadhîri's-semeni ve'l- 'aseli izâ teneccese*:¹⁸⁷ Kral Suud Üniversitesi 451 numarada bir sayfa halinde *Risâle fi tadhîri's-semeni ve'l- 'aseli'n-necisi* lafzıyla yer almaktadır.

Tereyağ ve bal gibi maddelerin necislik halinden temizliğe dönüşmesi halinde hükmünün ne olacağına dair yazılan bir risaledir. Nihayetinde, İmam Muhammed'den gelen bir rivayetle kıyasen cevaz verildiği belirtilmektedir.

97. (رسالة في لبس الأحمر) *Risâle fi lübsi'l-ehmari*.¹⁸⁸

98. (رسالة في بيع ماء التنباك) *Risâle fi bey 'i mâi't-tonbâki*¹⁸⁹

181 *Hizânetü't-türâs*, 38457'da Rampor 1/199 olarak zikredilmektedir.

182 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

183 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

184 Pîrîzâde, *es-Suâlû ve'l-murâdu fi cevâzi isti'mâli'l-miski ve'l- 'anberi ve'z-zebâd*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp., nr. 4/3852.

185 Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp., nr. 4/3852.

186 <http://www.almajidcenter.org/>

187 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

188 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

189 Pîrîzâde, *Umdetü zevî'l-basâir*, vr. 321b.

99. (رسالة في انقسام الرشوة) *Risâle fî inkisâmi'r-rişveti*:¹⁹⁰ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî beyâni aksâm'r-rişveti* lafızlarıyla, *Hediyetü'l-Ârifin*'de ise *el-Vesîku mine'l-'urveti fî beyâni aksâm'i'r-rişveti* şeklinde zikredilmektedir. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fikhî bölümü 1255(2868) numarada da aynı lafızlarla iki varak halinde yer almaktadır.¹⁹¹

100. (رسالة في حكم استعمال أواني الذهب والفضة) *Risâle fî hükmi isti 'mâli evânî'z-zehebi ve'l-fiddati*.¹⁹² Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî hükmi isti 'mâli evânî'l-fiddati ve'z-zehebi* şeklinde, *Hediyetü'l-Ârifin*'de ise *Înâletü'r-rabb fî hükmi isti 'mâli evânî'l-fiddati ve'z-zehebi* olarak geçmektedir. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fikhî bölümü 1253 (2868) numarada da *Înâletü'l-ereb fî hükmi isti 'mâli evânî'l-fidda ve'z-zeheb* başlığıyla iki varak olarak yer almaktadır.¹⁹³

101. (تحسين العبارة في حكم الدهن وقد ماتت فيه الفأرة) *Tahsinü'l-ibârati fî hükmi'd-dehni ve-kad mâtet fîhi'l-fâretü*. İçerisinde fare ölüsü bulunan yağın hükmü ile ilgili kaleme alınmış bir risâledir. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fikhî bölümü 1268 (2868) numarada 3 sayfa olarak yer almaktadır.¹⁹⁴

4.2.8. Diğer

102. (رسالة في الشرف من الأم) *Risâle fi ş-şerefi mine'l-ummi*¹⁹⁵

103. (الفوائد المهمة الفريدة في إيضاح الألفاظ الغريبة) *el-Fevâidü'l-mühimmetü'l-ferîdetü fi îzâhi'l-elfâzî'l-ğarîbeti*.¹⁹⁶

104. (إعلام الأعلام لشرح مهمات مسائل الأحكام) *Î'lâmü'l-a 'lâmi li şerhi mühimmâti mesâili'l-ahkâmi*:¹⁹⁷ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle Î'lâmü'l-a 'lâmi bi-mühimmâti mesâili'l-ahkâmi* şeklinde yer almaktadır.

105. (دفع الضرر والإضرار في فساد الإقرار الشائع بين الناس بالأعدار) *Def'ü'z-zarari ve'l-izrâri fî fesâdi'l-ikrârîş-şâi'i beyne'n-nâsi bi'l-a 'zâri*:¹⁹⁸ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fî fesâdi'l-ikrârî* şeklinde yer almaktadır.

190 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

191 <http://www.almajidcenter.org/>

192 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

193 <http://www.almajidcenter.org/>

194 <http://www.almajidcenter.org/>

195 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b.

196 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

197 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 41.

198 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 42.

106. (رسالة في الصيد بالبندقية) *Risâle fi's-saydi bi'l-bundukiyyeti*.¹⁹⁹ Bu risale *el-Muhtasar*'da *Risâle fi cevâzi's-sayd bi'l-bundukati* şeklinde yer almaktadır.

107. (رسالة في بيض الصيد إذا دخل الحرم) *Risâle fi bidî's-saydi izâ dehale'l-harame*²⁰⁰

108. (بلوغ الأرب في بيان أرض الحجاز وجزيرة العرب) *Bulûğü'l-erebi fi beyâni arzi'l-hicâzi ve cezîrati'l-Arabi*.²⁰¹ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar tarih bölümü 4454(2868) numarada beş varak olarak yer almaktadır.²⁰²

109. (رسالة في عدم السقوط بموت المدرس والطلبة في أثناء السنة وقد باشروا) *Risâle fi 'ademi's-sukâti bi-mevti'l-müderri'si ve't-talebeti fi esnâi's-seneti ve kad bâşeru*²⁰³ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkhi bölümü 1263(2868) numarada *Risâle fi 'ademi's-sukâti'l-ma'lûmi bi-mevti'l-müderri'si ve't-talebeti fi esnâi's-seneti* lafızlarıyla iki varak olarak yer almaktadır.²⁰⁴

110. (القول البات في إيصال الثواب إلى الأموات) *el-Kavlü'l-bâtü fi îsâli's-sevâbi ilâ'l-emvâti*.²⁰⁵ Bu risalede yer alan *ile'l-emvâti* kelimesi *Hediyetü'l-Ârifin ve Osmanlı Müellifleri*'nde *li'l-emvât* şeklinde zikredilmektedir. Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar akaid bölümü 2572 (2868) numarada 1b-42a varakları arasında yer almaktadır.²⁰⁶

111. (رسالة في حكم العلو والسفل) *Risâle fi hükmi'l-uluvvi ve's-süfli*²⁰⁷

112. (رسالة إعلام الرتب في حكم الإيثار بالقرب) *Risâle İ'lâmu'r-rutebi fi hükmi'l-îsâri bi'l-kurabi*.²⁰⁸ Princeton Üniversitesi İslâmî Yazmalar Hanefî fıkhi bölümü 1251(2868) numarada da 1067 tarihli üç varak olarak yer almaktadır.²⁰⁹

113. (رسالة في زيارة قبر النبي صلى الله عليه وسلم) *Risâle fi ziyâreti kabri'n-nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem*²¹⁰

199 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Abdullah Mirdâd, *el-Muhtasar*, s. 43.

200 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, I, 20.

201 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 321b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 36; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261.

202 <http://www.almajidcenter.org/>

203 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

204 <http://www.almajidcenter.org/>

205 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261.

206 <http://www.almajidcenter.org/>

207 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322a.

208 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b; Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 261.

209 <http://www.almajidcenter.org/>

210 Pîrîzâde, *Umdetü zevi'l-basâir*, vr. 322b.

114. (إزالة الضنك في المراد من يوم الشك) *İzâletü'z-zanki fi'l-murâdi min yevmiş-şekki*.²¹¹ Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkhı bölümü 1843 (2868) numarada 1059 Ramazan tarihli bir varak olarak yer almaktadır.²¹² Nizamiye Üniversitesi 226 numarada dört varak halinde yer almaktadır.

115. (إرشاد القدير) *İrşâdü'l-kadîr*. Bu eserin şerh olduğu *Fihrisu Âli'l-beyt*'te zikredilmektedir.²¹³

116. (جامع أشتات الوهم) *Câmi 'u eştâti'l-vehmi*.²¹⁴ Bu risale h. 1175'te Muhammed Ahsâî tarafından istinsah edilmiştir. Risale bir varaktan oluşmaktadır.

117. (الإعلام في المهمات الشرعية من الأحكام) *el-İ'lâmü fi'l-mühimmâtiş-şer' iyyeti mine'l-ahkâmi*. Eser, bir mecmua içerisinde otuz beş sayfa olarak yer almaktadır.²¹⁵ Ancak eser incelendiğinde 'Umdetü'l-hükkâm fi mesâili'l-ahkâmi adlı eserinin ilk beş faslının aynen burada yer aldığı görülmektedir.

118. (المنقولات الواضحة في الاستثناء في اليمين الكاذبة الواضحة) *el-Menkûlâtü'l-vâzihatü fi'l-istisnâi fi'l-yemîni'l-kâzibeti'l-vâzihati*. Princeton Üniversitesi İslamî Yazmalar Hanefî fıkhı bölümü 1264 (2868) numarada bir varak olarak yer almaktadır.²¹⁶

119. (الإلهام بمهمات مسائل الأحكام) *el-İlhâmu bi-muhimmâti mesâili'l-ahkâmi*.²¹⁷

120. (جامع المسائل المهمات في الأحكام) *Câmi 'u'l-mesâili'l-mühimmâti fi'l-ahkâmi*.²¹⁸

121. (رفع الأذرع فيما تدور بالعيار) *Raf' u'l-ezra 'i fimâ tedûru bi'l- 'iyârî*²¹⁹

122. (رفع الالتباك في حكم تعاطي شجرة التنباك) *Raf' ü'l-iltibâki fi hükmi teâtî şecerati't-tonbâki*.²²⁰ Bu risale *Ref' u'l-iştibâk fi reddi da 'va'l-iltibâk* ismiyle de tesmiye edilmektedir.²²¹ Tömbeki ağacı ve suyunu (nargile suyu) kullanmanın hükmü ile ilgili

211 Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34.

212 <http://www.almajidcenter.org/>

213 *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 8/ 4, 1222.

214 *Fihrisu Âli'l-Beyt*, 48/9, 24. Yazma nüshaları için bk. Rampor M6632 (902), v. 108b-109a.

215 Pîrizâde, *el-İ'lâm fi'l-mühimmâtiş-şer' iyyeti mine'l-ahkâm*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp. nr. 4/3852.

216 <http://www.almajidcenter.org/>

217 Pîrizâde, *el-İlhâmu bi-muhimmâti mesâili'l-ahkâm*, Medine Mahmudiyye Ktp. nr. 5/2620.

218 *Hizânetü'l-türâs*, 38451; *Princeton University Islamic manuscripts*, nr. 862.

219 *Hizânetü'l-türâs*, 38458'da 1/202 olarak zikredilmektedir.

220 Pîrizâde, *Raf' ü'l-iltibâk fi hükmi teâtî şecerati't-tonbâk*, Medine Mahmudiyye Ktp nr. 3/2682.

221 Münih Devlet Kütüphanesi 884/7 numarada kayıtlı bir mecmua içerisinde 119a-124b. Bk. Özer - Ateş, "17. Yüzyılda Nevâzil Türü Bir Mesele Olarak Tömbeki: İbrahim B. Ebi Seleme ve Pîrizâde İbrâhim'in Tömbeki Risâleleri-Neşir Ve Tahlil-", s. 599-637.

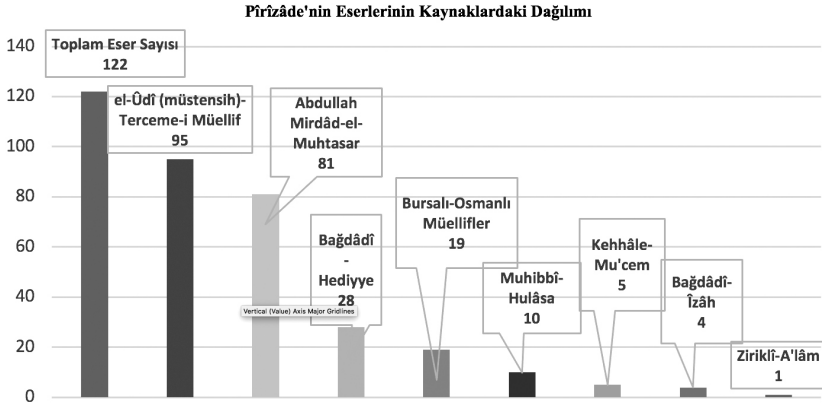
İbrahim b. Ebû Seleme'nin *Ref'u'l-iltibâk 'an hükmi mâ'i't-tünbâk* adlı risalesine, Pîrîzâde'nin reddiye olarak kaleme aldığı risaledir. Eserin tahkik ve değerlendirilmesi, Hasan Özer ve Mustafa Ateş'in ortak çalışması olarak yayınlanmıştır.²²²

SONUÇ

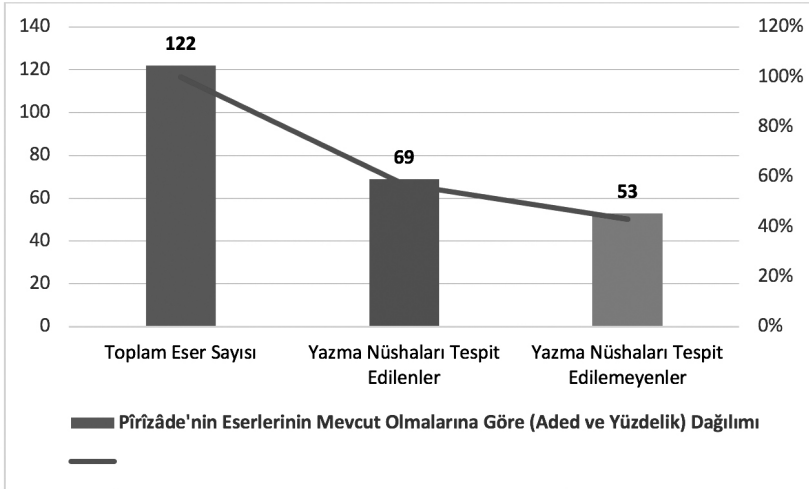
Mekke'nin ileri gelen âlimlerinden başta amcası Muhammed Pîrîzâde olmak üzere pek çok âlimden ders alarak kendisini yetiştiren Pîrîzâde İbrahim, kısa zaman içerisinde dönemin önde gelen Hanefî fakihleri arasında yer almış ve otoriter olmuştur. Müslümanların sorunlarına sessiz kalmayıp, bir taraftan güncel meselelerine çözümler üreterek risaleler kaleme alırken, diğer taraftan ilmin gelişmesine katkı sağlamak üzere birçok esere şerh ve haşiye yazmıştır. Eserlerinin çok olmasının yanında, telif ettiği bazı risalelerinden dolayı başta Şeyhülislam Minkârizâde Yahya Efendi olmak üzere dönemin pekçok âlimi tarafından kendisine takrizler yazılmıştır. İlmî yetkinliği noktasında sadece Hanefî âlimleri değil, diğer mezhep fakihleri tarafından da övgülere mazhar olmuş, kendisine özellikle Mısır'daki Hanefî fakihleri tarafından icazetler verilmiştir. Telif, tedris ve iftâ vazifelerini hakkıyla deruhte eden Pîrîzâde, bir müddet Mekke müftülüğü görevinde de bulunmuştur.

Eserleri hakkında mevcut kaynaklarda çok az bilgiler yer almasına rağmen, yazma nüshalardaki bilgiler ışığında bu eserlerin sayısının arttığı görülmektedir. Tespitlerimize göre Pîrîzâde'nin eserlerinin isimlerini en fazla Abdullah Mirdâd *el-Muhtasar* adlı eserinde 81'e kadar tespit edebilmişken, araştırmalarımız sonucunda bu sayı 122'ye kadar çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere "terceme-i müellif" nüshası Pîrîzâde'nin doksan beş eserini zikretmekle ilk sırada yerini almaktadır. Bununla birlikte bu nüshadan diğer kaynaklarda zikredilen mükerrer kayıtların çıkarılmasıyla Üdî'nin, Pîrîzâde'nin eserlerine yirmi sekiz müstakil eser kazandırdığını söyleyebiliriz.

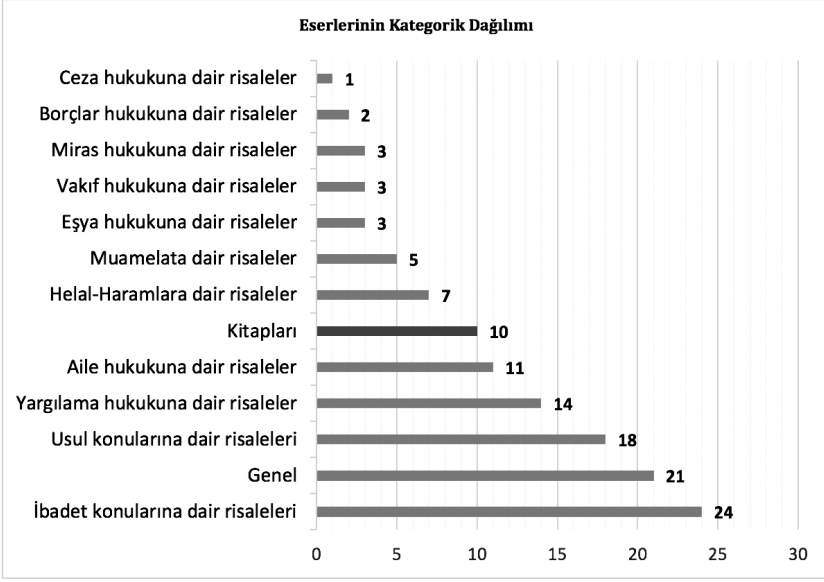
222 Özer-Ateş, "17. Yüzyılda Nevâzil Türü Bir Mesele Olarak Tömbeki: İbrahim B. Ebi Seleme ve Pîrîzâde İbrahim'in Tömbeki Risâleleri-Neşir Ve Tahlil-", s. 599-637.

Bu eserler içerisinde yazma nüshalarına ulaşabildiklerimizin sayısı altmış dokuzdur. Geri kalan elli üç yazma esere henüz ulaşılmamış, ancak tamamlanan veya güncellenen kütüphane katalog ve fihristleriyle bu yazmalara da ulaşılabileceğini ümit ediyoruz.

Pîrîzâde'nin telif ettiği risaleleri daha çok toplumun güncel meselelerine çözüm arayışı içerisinde ele aldığını, bununla birlikte ilmî-tartışmalı konularda da risaleler yazdığı görülmektedir. Onun bu çalışmalarının aynı zamanda Mekke toplumunda yaşayan müslümanların o döneme ait meselelerine de ışık tuttuğunu söyleyebiliriz. Bunun döneme ilişkin sosyolojik çalışma yapanlara ipuçları vereceği aşikârdır. Pîrîzâde'nin risalelerinin daha çok ibadet, usul, yargılama ve aile hukuku alanında yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abdullah Mirdad Ebü'l-Hayr, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehher fî terâcimi efâzili Mekke mine'l-karni'l-âşir ile'l-karni'r-râbi' aşer*, Cidde: Alemü'l-Ma'rife, 1986.
- Âsımî, Abdülmelik b. Hüseyin, *Semtü'n-nücümü'l-'avâli fî enbâi'l-evâil ve't-tevâlî*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- Azak, Necmettin, *Pîrîzâde'nin Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Bağdatlı, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, Daru't-Türâsi'l-Arabiyye, I-II, İstanbul: 1951-Ofset baskı-, Beyrut: ts.
- , *İzâhü'l-meknûn fî zeyl-i ala Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1947.
- Bayder, Osman "Bedreddin eş-Şuhâvî'nin et-Tırâzu'l-müzheb Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi" *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, c. 2, sy. 1 (2019), 211-257.
- Boynukalın, Mehmet *Fıkıh Usulü Alimleri ve Eserleri (III-XIII. Hicri Yüzyıl)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen litterature: vol. 2 Supplementband*, I-III, Leiden: E.J. Brill, 1938.
- Bursalı, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*. I-III, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Cerâdi, Ali Osman, *Risâletâni fî mâ yüftâ bihi min akvâli'l-İmâmu Züfer: Nüküdüs-surer şerhu Ukûdî'd-dürer fî mâ yüftâ bihi min akvâli'l-İmâmu Züfer rahimehullahu teâlâ liş-Şeyh el-Allâme Abdülganî en-Nâblusî vemeâhu el-Kavlü'l-ezher fî mâ yüftâ fihî bi-kavlî'l-İmâmu Züfer li'l-Allâme eş-Şeyh İbrâhim Bîrîzâde el-Hanefî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2020.

- Ergin, Ali Şakir, “Hafâcî, Şehâbeddin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1997, XV,72-73.
- Fazlıoğlu, İhsan, “Hesap”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1998, XVII, 250.
- Halaf, Cemal Aziz. “Tahkîku Risâleti fî cevâzi'l-iktidâi bi'l-muhâlifî fi salâti'l-'îdi li-Birizâde”, *el-Câmi 'atü'l-İrâkiyye*, c. 64 (2017), 75-91.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah, *Reddül-Muhtâr alâ ed-Düreri'l-muhtâr*, I-VI, 3. bs., Beyrut: y.y., 1992.
- İnce, İrfan, “Sindî, Rahmetullah b. Abdullah”, *DİA*, XXXVII, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 247-248.
- Kasım Nasır Hüseyin. “Cevâzü'l-umreti fî eşhuri'l-hacci min ğayri kerâhetin li-Birizâde”, *Mecelletü İşnûnâ*, sy. 3 (2016), 243-273.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifin: Terâcîmu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Köse, Saffet - Kaplan, İlyas, *Umdetü zevî'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, İrşad Kitapevi, İstanbul 2016.
- Muallimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Kudâtü Mekketi'l-Mükerreme mine'l-karni'l-evveli'l-hicriyyi hatta'l-asri'l-hâzir*, Cidde: y.y., 1431.
- Muhibbî, Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dîmaşkı. *Hulâsatü'l-eser fi âyâni'l-karni'l-hâdi aşer*, b.y., y.y., ts.
- Özcan, Tahsin. “Pîrizâde İbrâhim”. *DİA*, XXXIV, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 286-288.
- Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 5. bs., 2017.
- Özer, Hasan, *Mekke'de Bir Osmanlı Kadısı Pîrizâde*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2. bs., 2019.
- , “Pîrizâde İbrahim ve Mezhebi'l-İmâmî'l-Azam İsimli Risalesinin Tahkik ve Tercümesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 19 (2012), 327-341.
- , “Pîrizâde İbrâhim'in Risâletü Ğâyeti'l-tahkik fi 'ademi cevâzi't-telfik fi't-taklîd Adlı Eserinin Tahkikli Neşri ve Tercümesi”, *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, c. 3, sy.1 (2020), 121-181.
- , “Pîrizâde'nin Risâle Fi Ma'ne'l-İstihân Ve'l-Kiyâs Adlı Eserinin Tahlil, Tahkik ve Tercümesi”. *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, sy. 33 (2019), 1-18.
- Özer, Hasan - Ateş, Mustafa, “17. Yüzyılda Nevâzil Türü Bir Mesele Olarak Tömbeki: İbrahim B. Ebî Seleme ve Pîrizâde İbrâhim'in Tömbeki Risâleleri-Neşir Ve Tahlil-”, *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, sy. 35 (2020), 599-637.
- Pîrizâde İbrahim, *Raf'ü'l-evhâmi fî 'ademi cevâzi salâti'r-ricâli halfe saffi'n-nisâi fi'l-mescidi'l-harami*, Mekke: Matbaa-ı Terakki-i Mecidiyye-i Osmâniyye, 1331.
- , *el-İ'lâm fi'l-mühimmâtiş-şer'iyyeti mine'l-ahkâm*, Mekke Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp., nr. 4/3852.
- , *el-İlhâmu bi-mühimmâti mesâili'l-ahkâm*, Medine Mahmudiyye Ktp. nr. 5/2620.
- , *el-Keşf ve't-takkî li-şerhi ğâyeti'l-tahkik fi men'i't-telfiki fi't-taklîd*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp. nr. 4/4013.
- , *Fetâvâ İbn Bîri*, Riyad Merkezi'l-Meliki'l-Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiye, nr. 13402.
- , *Raf'ü'l-iltibâk fî hükmi teâtî şecerati't-tonbâk*, Medine Mahmudiyye Ktp. nr. 3/2682.
- , *Risâle el-kavlüş-sedîdi fî hükmi't-taklîd*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Harami'l-Mekkiş-Şerif Ktp. nr. 4/3852.

- , *Risâle es-Suâlû ve'l-murâdu fî cevâzi isti'mâli'l-miski ve'l-anberi ve'z-zebâd*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Haramî'l-Mekki's-Şerîf Ktp. nr. 4/3852.
- , *Risâle fî furû'î't-taklîd*, Medine Mahmudiyye Ktp., nr. 3/2646.
- , *Risâle fî furûzi's-salât*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Haramî'l-Mekki's-Şerîf Ktp. nr. 4/3852.
- , *Risâle fî ma'ne'l-istihsân ve'l-kıyâ*, Medine Mahmudiyye Ktp., nr. 6/2646.
- , *Risâle fî mefhûmi'r-rivâye*, Mahtûtâtü Mektebeti'l-Haramî'l-Mekki's-Şerîf Ktp. nr. 4/4045.
- , *Risâle fî meşru'ıyyeti'l-umreti fî eşhuri'l-hacc*, Riyad Kral Suud Üniversitesi, 6/108.
- , *Risâle fî te'hîri's-salâti fî's-seferi*, Riyad Kral Suud Üniversitesi, 451/4.
- , *Risâle fî tekfiri'l-hacci li's-sağâiri ve'l-kebâir*, Riyad Kral Suud Üniversitesi, 7/451.
- , *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Konya Yusuf Ağa Ktp., nr. 338.
- , *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Medine Mahmûdiye Ktp., nr. 71.
- , *'Umdetü zevi'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, İstanbul İstanbul İl Müftülüğü Ktp., nr. 189.
- , *Şerhu Muvattai'l-İmâmi Muhammed b. el-Hasen*, Medine Kral Abdulaziz Ktp., nr. 589.
- , *'Umdetü zevi'l-basâir li-halli mühimmâti'l-Eşbâh ve'n-nezâir (Müstensih: Ahmed b. Ali b. Mustafa el-Üdi)*, Mahtûtâtü'l-Haremi'l-Mekki Hanefî Fıkhî nr. 1979, vr. 1a-322b.
- Şeyhali, Ömer b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Kavli'l-ezher fî mâ yüftâ bihi bi-kavli'l-İmâm Züfer li-Bîrîzâde*, Bağdad: Mektebetü Dâri's-Sabâh, 2011.
- Şeyhî, Mehmed Efendi, *Vekâyi 'u'l-Fuzalâ*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Tümkî, Mahmud Hasan, *Mu 'cemü'l-musannifîn*, I-IV, Beyrut: Matbaatu Zengu Garaf Tabbare, 1926.
- Zirikli, Hayreddin, *el-A 'lâm: Kâmûsu terâcîmi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arabi'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 15. bs., 2002.
- www.almajidcenter.org/ar/search_details.php?pag=3&keyword=%D8%A7%D8%A8%D9%86%20%D8%A8%D9%8A%D8%B1%D9%8A:%D8%A5%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85%20%D8%A8%D9%86%20%D8%AD%D8%B3%D9%8A%D9%86%20%D8%A8%D9%86%20%D8%A3%D8%AD%D9%85%D8%AF%20%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%83%D9%8A%20%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%86%D9%81%D9%8A,,1099%D9%87%D9%80&how=3&in=1&by=2& (Erişim Tarihi: 11.11.2020.)